

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL „MOLDOVA” IAȘI
MUZEUL DE ISTORIE A MOLDOVEI

CERCETĂRI ISTORICE
(SERIE NOUĂ)

AD MEMORIAM SORIN IFTIMI

XLI
2022

IAȘI
2022

COMITETUL DE REDACȚIE

Senica ȚURCANU (redactor șef)
Costică ASĂVOAIE
Ioan IAȚCU
Tamalia-Elena MARIN
Adriana MIRON (secretar de redacție)
Cosmin NIȚĂ
Loredana SOLCAN

Traduceri revizuite/realizate

Simona POSTOLACHE

Copertă și DTP

Cătălin HRIBAN

Adresa redacției

Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași
Muzeul de Istorie a Moldovei
Piața Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1
Iași, RO-700028
Telefon: 04 0232218383
Fax: 04 0332408166
e-mail: cercetari.istorice@yahoo.com

ISSN 1453-3960

EDITURA PALATUL CULTURII

Iași

SUMAR
SOMMAIRE – CONTENTS – INHALT

ABREVIERI / Abbreviations – Abreviations – Abkürzungen	5
Sorin Iftimi, la un an de la trecerea în veșnicie. Gânduri despre un coleg drag (Ioan IAȚCU)	11
Senica ȚURCANU, New discoveries in old collections: a “Double Janus” anthropomorphic vessel discovered at Trușești / Noi descoperiri în vechi colecții: un vas antropomorf de tip „Dublu Janus” descoperit la Trușești	23
Ting AN, Mădalin-Cornel VĂLEANU, Huan REN, Yan XIANG FU, Luoya ZHU, The Yangshao Culture in China. A short review of over 100 years of archaeological research (I) / Cultura Yangshao din China. Scurt istoric a peste 100 de ani de cercetare arheologică (I)	53
Ioan IAȚCU, Tamilia-Elena MARIN, Descoperiri romane de pe valea Prutului: O reprezentare în bronz a zeiței Venus / Roman discoveries in the Prut Valley: A bronze representation of the goddess Venus	87
Celina GORA, Nicoleta CABA, Filip CIOBĂNAȘU, Valorificare prin cercetare și conservare: Cazul ansamblului de la Hilișeu-Crișan, județul Botoșani / Valorization through research and preservation. The case of the ensemble of Hilișeu- Crișan, Botoșani county	101
Voica-Maria PUȘCAȘU, Comentarii și observații privind rezultatele cercetărilor efectuate de arheologul Vlad Zirra în anul 1963 la mănăstirea Dragomirna / Comments and observations concerning the results of research carried out by archaeologist Vlad Zirra in 1963 at Dragomirna Monastery	113
Eduard RUSU, Muzica și puterea politică – o abordare conceptuală / Music and political power – A conceptual approach	133
Violeta-Anca EPURE, Stat și societate la Dunărea de Jos în percepția consulilor și voiajorilor francezi prepașoptiști. Fragmente de viață politică de la finele veacului al XVIII-lea și până la 1812 (I) / Etat et société au Bas Danube dans la vision des consuls et de voyageurs français avant 1848. Fragments de vie politique de la fin du XVIIIème siècle jusqu’a 1812 (I)	155

Minola IUTIȘ, Răscoala din 1784 condusă de Horea, Cloșca și Crișan reprezentată în pictura românească din Muzeul de Artă din Iași / <i>The 1784 uprising lead by Horea, Cloșca and Crișan represented in the Romanian painting of the Art Museum in Iași</i>	175
Ștefan S. GOROVEI, Artur Gorovei, Neculai Beldiceanu. Artistul și omul. Un manuscris inedit / <i>Arthur Gorovei, Nicolas Beldiceanu. L'artiste et l'homme. Un manuscrit inédit</i>	187
Narcis Dorin ION, Neobosita victorie asupra trecutului. Convorbiri cu Olga Racoviță / <i>The relentless victory over the past. Conversations with Olga Racoviță</i>	225
Corneliu CIUCANU, Considerații privind România și problema Basarabiei în perioada interbelică / <i>Considerations regarding Romania and the issue of Bessarabia during the Interwar period</i>	257
Cristian SANDACHE, Școala românească în timpul guvernării legionare. Ministeriatul lui Traian Brăileanu. Secvențe / <i>The Romanian school during the Legionary governance. Traian Brăileanu's ministry. Sequences</i>	291
Remus TANASĂ, Siruni, fondul de la Arhivele Naționale și Securitatea / <i>Siruni, the National Archives fund and the Securitate</i>	299

Obituaria

ION T. NICULIȚĂ (27. 05. 1939 – 2. 01. 2022) (Alexandru BERZOVAN)	309
---	-----

Recenzii și note de lectură

Nicolae URSULESCU, <i>Civilizația Cucuteni și ariile culturale învecinate. O retrospectivă bibliografică</i> , Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2022, 591 p. și 11 figuri. (Maria-Cristina CIOBANU)	313
Adela KOVÁCS, Alexandru NECHIFOR, Constantin APARASCHIVEI, <i>Frumusețea transpusă în lut. Catalogul statuetelor antropomorfe cucuteniene din Muzeul Județean Botoșani</i> , Editura Mega, Cluj-Napoca, 2021, 380 p. (Senica ȚURCANU).....	317
Mugur ANDRONIC, <i>Fortificațiile Bucovinei de-a lungul timpului</i> , Suceava, 2021, 185 p. + 44 de ilustrații (Costică ASĂVOAIE).....	320
Narcis Dorin ION, <i>Florica. Vatra Brătienilor</i> , Muzeul Național Brătianu, Ștefănești, 2020, 420 p. (Iulian PRUTEANU-ISĂCESCU).....	323

ARTUR GOROVEI, NECULAI BELDICEANU. ARTISTUL ȘI OMUL. UN MANUSCRIS INEDIT

Ștefan S. GOROVEI*

Cuvinte cheie: Nicolae Beldiceanu, Artur Stavri, Eduard Gruber, Artur Gorovei, poezie, arheologie, scrisori inedite, paternitate literară

Mots-cléf: Nicolae Beldiceanu, Artur Stavri, Eduard Gruber, Artur Gorovei, poésie, archéologie, lettres inédites, paternité littéraire

Redactat acum opt decenii, manuscrisul care vede acum lumina tiparului are o istorie destul de ciudată. Am aflat de existența lui prin 1982, cu prilejul unei fugare explorări (nesistematice, din păcate) a arhivei lui Artur Gorovei ajunsă la Biblioteca Academiei Române printr-o vânzare care a pricinuit multe amărăciuni și încurcături familiale. Absența lui din foarte meticolosul inventar inclus într-o monografie încă destul de recentă¹ m-a îndemnat să mă îndoiesc de corectitudinea amintirii și am exprimat această impresie cel puțin în două rânduri². Însă când am regăsit fișa cu cota exactă (de la vremea aceea!), am socotit că merită efortul de a da de urma manuscrisului. Beneficiind de înțelegerea d-lui profesor Nicolae Noica, membru de onoare al Academiei Române și director general al Bibliotecii Academiei, precum și de ajutorul binevoitor și prompt al d-nei Gabriela Dumitrescu, șefa Serviciului Manuscrise și Carte Rară a acestei instituții – căroră le exprim și aici toată gratitudinea mea –, l-am regăsit chiar sub cota pe care o notasem acum patru decenii (Arhiva A. Gorovei, II mss 12) și am obținut o foarte bună copie scanată (Fig. 1).

* Academia Română, Filiala Iași – Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, IAȘI.

¹ Loretta Handrabura, *Artur Gorovei. Studiu monografic*, Editura „Elan”, Chișinău, 2007, p. 284-285: Manuscrise; p. 285 (Memorialistică).

² Ștefan S. Gorovei, G. T. Kirileanu – noi mărturii epistolare (II), în *Prutul. Revistă de cultură*, s.n., IX (XVIII), 2019, 2 (64), p. 125, nota 6: Idem, *Beldicienii: întregiri genealogice*, în *Prutul. Revistă de cultură*, s.n., X (XIX), 2020, 2 (66), p. 138, nota 64. Articolul din urmă a fost menit să aducă un spor de informații la ceea ce o strănepoată a arheologului și poetului Nicolae (Neculai) Beldiceanu consemnase anterior într-o cărtică emoționantă: Lelia Nicolescu, *Beldicienii*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2010.

Ceea ce, până în acel punct, cunoșteam despre respectiva lucrare se limita la două informații. Una se află într-o scrisoare adresată de Artur Gorovei la 20 noiembrie 1949 preotului Constantin Matasă de la Piatra Neamț, care-i ceruse – prin intermediul lui G. T. Kirileanu – informații despre arheologul N. Beldiceanu; trimițând la textul din ale sale *Alte vremuri*³, Gorovei adăuga precizarea că a revenit asupra subiectului „într-un studiu mai amănunțit [...], în care public toate scrisorile ce am primit de la el, studiu pe care Academia Română a refuzat să-l publice, pentru că pusesem o poezie a lui” – poezie care, după finalul reprodus, nu este alta decât incendiara *Dezmoșteniți*⁴. A doua informație este cuprinsă în scurta scrisoare⁵ pe care directorul Cancelariei Academiei Române a trimis-o lui Artur Gorovei la 3 decembrie 1946, când i-a restituit manuscrisul despre N. Beldiceanu, aflat până atunci la D. Caracostea⁶, președintele Secțiunii Literare a Academiei.

Luând în seamă această ultimă informație, am socotit că manuscrisul va fi fost redactat chiar în 1946⁷. A fost o aproximare eronată și mă bucur să o pot corecta cu acest prilej.

Primirea excelentelor copii ale manuscrisului a coincis (întâmplător?!) cu identificarea unui pasaj din *Jurnalul* lui Artur Gorovei referitor la această lucrare; însemnarea, datată *joi, 5 iunie 1941*⁸, m-a pus pe calea cea bună:

Lucrez „Neculai Beldiceanu” pentru „Cunoștințe folositoare”. Am descoperit că poemul fără titlu, publicat sub iscălitura lui Beldiceanu, în revista „Lumea” din Iași, în 1899, nu este a [1] lui, ci e opera lui Artur Stavri. Am descoperit aceasta în *Jurnalul* meu din 1890.

Seria *Cunoștințe folositoare* aparținea editurii „Cartea Românească”, și se afla în grija profesorului Ion Simionescu (1873-1944), membru al Academiei Române și președinte al ei din 1941, bun prieten al lui Artur Gorovei și rudă prin alianță (era căsătorit cu vara sa primară, Matilda Grecinschi). Această constatare mi-a sugerat că aș putea afla unele informații în corespondența de familie, cu atâta grijă și dragoste păstrată și orânduită de bunicul meu. De data aceasta, nu m-am înșelat. Am găsit, în pachetul cu scrisorile primite de la familia Simionescu, patru cărți poștale din anii 1941-1943 în care este vorba tocmai de manuscrisul în cauză. Iată fragmentele respective.

³ V., mai jos, informațiile necesare.

⁴ Ștefan S. Gorovei, *G. T. Kirileanu – noi mărturii epistolare (II)*, cit., p. 124.

⁵ *Ibidem*, p. 125.

⁶ Dumitru Caracostea (1879-1964), folclorist și critic literar, profesor la Universitatea din București, director al Fundațiilor Regale pentru Literatură și Artă.

⁷ Ștefan S. Gorovei, *Beldicenii: întregiri genealogice*, cit., p. 138, nota 64.

⁸ *Jurnal*, IV, p. 208 / f. 195^v.

Carte poștală datată **8 august 1941**⁹:

Am primit manuscrisul. Pentru Cunoștințe Folositoare nu e, fiind prea mare și nu cred că vrei să renunți la câteva pagini. Dacă da, indică-mi-le. La Academie nu-l pot prezenta, fiind vacanță. Deci să-l păstrez până la 13.IX.941. Deci iarăși decide. De altfel, nici la C[unoștințe] F[olositoare] nu s-ar putea tipări acum, căci am „sistat” publicațiile din cauza cărților didactice și a lipsei de lucrători. Merg toate cu carul cu boi din cauza împrejurărilor. E firesc.

Carte poștală datată **27 decembrie 1941**¹⁰:

Manuscrisul tău de folclor a fost trimis lui Mușlea să fie tipărit în revista ce o conduce¹¹. Din păcate, materialul era împlinit și a trimis îndărăt manuscrisul, care va fi tipărit în Anale¹², ca și *biografia despre Beldiceanu*. Cu tipărirea merge greu din lipsă de hârtie, lucrători concentrați etc.

Carte poștală datată **15 iulie 1942**¹³:

Cât privește „arborile îmbrățișat”¹⁴, nu s-a tipărit încă, de aceea nu l-ai primit. Celelalte tipăriri, după cum apar, ți se trimit regulat. Am controlat tocmai acum cu funcționarul respectiv.

Carte poștală datată **2 august 1943, Govora-Vâlcea**¹⁵:

Dragă Artur, Ai și n-ai dreptate. În adevăr, n-ai primit îndărăt manuscrisul cu N. Beldiceanu, după cum arăți, dar nu din vina mea. La C[unoștințe] F[olositoare] nu-l puteam publica; ți-am scris pentru ce. Cu învoirea ta l-am dat la A[cademia] R[omână] secția literară. Acolo se vede că s-a îmfundat, măcar că i-am spus lui Capidan¹⁶, secretarul secției, să ți-l trimeată, în cazul când *nu se publică – zic cei din secție – din cauza poeziei de la urmă*. Așa încât vezi că sunt peripeții, în afara mea.

⁹ Ștampile: București 9 august; Fălticeni 14 august; CENZURAT.

¹⁰ Ștampile: București 29 decembrie; Fălticeni 3 ianuarie; CENZURAT BUCUREȘTI. Sublinierea îmi aparține.

¹¹ Anuarul Arhivei de Folklor.

¹² Ar putea fi vorba despre studiul *Legenda arborilor îmbrățișați*, la care se referă și în scrisoarea din 15 iulie 1942. Dar în același tom (XI, 1941-1942), Artur Gorovei mai are două publicații: *Serpele de casă* (mem. 1) și *Popoarele balcanice în folklorul românesc* (mem. 4), așa încât pare mai greu de precizat.

¹³ Ștampile: București 17 iulie; Fălticeni 19 iulie; CENZURAT BUCUREȘTI.

¹⁴ *Legenda arborilor îmbrățișați. Cercetări de folklor*, în ARMSL, s. III, t. XI, mem. 6, București, 1942.

¹⁵ Ștampile: Govora 3 august; Fălticeni 7 august; CENZURAT VÂLCEA. Sublinierea îmi aparține.

¹⁶ Theodor Capidan (1879-1953), lingvist de origine aromână, cercetător de seamă al românității balcanice, a fost secretarul Secțiunii Literare a Academiei Române în anii 1937-1944.

Din corespondența cu Ion Simionescu (plecat în veșnicie la cinci luni după ultimul mesaj) rezultă că acesta îi propusese lui Artur Gorovei să scrie o biografie a unui om de seamă pentru seria de *Cunoștințe folositoare*, în cadrul căreia cel din urmă mai tipărise câteva broșuri cu asemenea subiecte (despre Nicu Gane, dr. Ioan Urban-Jarnik, Teodor Șerbănescu, dar și *Învățători folcloriști*). Alegerea s-a oprit asupra poetului și arheologului Nicolae Beldiceanu (1844-1896), a cărui prietenie a însemnat un capitol important din tinerețea viitorului folclorist și despre care mai scrisese, cu vreo două decenii în urmă; evocarea publicată în 1922 în revista „Viața Românească”¹⁷ și reprodusă în 1930 în volumul de *amintiri literare*¹⁸ lăsa, însă, „în coadă de pește” explicația pentru încheierea destul de bruscă a respectivei prietenii¹⁹. Într-o anumită măsură, noul text a preluat (după un obicei constat și în alte cazuri) pe cel vechi, publicat deja. Pe „scheletul” acestuia, a adăugat – alături de mărunte ameliorări și precizări (precum numele în clar al fetei de care a fost îndrăgostit: S. M. este dezvoltat în Smărăndița Marcovici) –, fragmente de poezii, care să ilustreze această latură a activității lui Beldiceanu. Aici, însă, mai avea de dat și explicația omisă anterior și de corectat o paternitate literară eronată. A profitat de acest prilej pentru a reproduce și mesajele epistolare primite de la N. Beldiceanu. Cum volumul de corespondență editat în 1970²⁰ nu a inclus nici o scrisoare primită de la N. Beldiceanu, avem aici o restituire prețioasă. Din inventarele corespondenței primite (unul, mai sumar, alcătuit de Artur Gorovei însuși, iar altul, minuțios, alcătuit de fiul său, Mircea A. Gorovei) rezultă că se păstraseră, în volumul XI, nouă scrisori, o carte de vizită și o telegramă având ca expeditor pe N. Beldiceanu. În textul din 1941, Artur Gorovei reproduce nouă scrisori (inclusiv cărți poștale) și menționează o telegramă din august 1888. Cercetătorii interesați mai adânc de personalitatea, viața și activitatea poetului și arheologului N. Beldiceanu vor găsi originalele la Biblioteca Academiei Române. Din păcate, nu știu unde se păstrează – *dacă se mai păstrează...* – scrisorile lui Artur Gorovei către N. Beldiceanu.

¹⁷ Cf. *Viața Românească*, XIV, 1922, 8, p. 255-263.

¹⁸ Artur Gorovei, *Alte vremuri. Amintiri literare*, Tipografia și Librăria „J. Bendit”, Folticeni, 1930, p. 88-102 (v., însă, și p. 42-53).

¹⁹ *Ibidem*, p. 102: „Oarecare împrejurări au provocat o răceală între mine și Beldiceanu; am început să-l văd mai rar și apoi nu ne am mai întâlnit. După câțiva timp, în urma unor scrisori ce am primit de la el, m-am dus la Iași, anume ca să avem o explicație. A urmat o scenă care ne-a tulburat pe amândoi; și ne am despărțit strângându-ne mâna, el tot neîncrăzător, eu simțind aceeași compătimire pentru suferințele lui, provocate de o himeră. Și de atunci nu l-am mai văzut”.

²⁰ *Scrisori către Artur Gorovei*, ediție îngrijită și introducere de Maria Luiza Ungureanu, Editura „Minerva”, București, 1970.

Și poezia?!

Scrisoarea din 20 noiembrie 1949, către preotul Matasă, indică drept motiv al nepublicării textului în *Analele* Academiei Române faptul că în cuprinsul lui erau reproduse versuri din *Dezmoșteniții* lui Nicolae Beldiceanu. La rândul ei, scrisoarea lui Ion Simionescu din 2 august 1943 arată că în acel moment Secțiunea Literară a Academiei nu era înclinată să publice acest text „din cauza poeziei de la urmă”. Numai că, în forma actuală, articolul se încheie cu reproducerea „poemului” fără titlu publicat în 1899 sub numele lui Beldiceanu și pe care Artur Gorovei, în baza însemnărilor din *Jurnalul* său, îl atribuia lui Artur Stavri. Putea acest „poem” să constituie un motiv pentru ca membrii Secțiunii Literare a Academiei să aibă îndoieli cu privire la oportunitatea publicării articolului?! În fond, se discuta o problemă de paternitate literară! Pe câtă vreme un fragment din *Dezmoșteniții*, cu puternicele sale accente sociale, putea fi socotit inoportun în condițiile anilor 1941-1943, sunând ca un îndemn la revoltă.

Nu am o explicație pentru această „inadvertență”. Dar trebuie să observ că în cuprinsul manuscrisului se află semne ale unei prefaceri. Astfel, pagina 23 a fost tăiată (cam la treimea de jos) și înnădită cu rămășița altei pagini, iar ceea ce a rezultat depășește formatul celorlalte file (Fig. 2). O tăietură și o înnădire (însă fără depășirea formatului) se constată și la actuala pagină 37, după încheierea „poemului” și înainte de asteriscul care deschide comentariul.

Tot semn al unei prefaceri îl constituie renumerotarea unor pagini. Astfel, după pagina 23 (cea cu înnăditura prea lungă!) urmează pagina 24, dar această cifră este scrisă peste una anterioară, **29** (Fig. 3), deci fragmentul înnădit făcea parte din fosta pagină **28!** Această renumerotare continuă, cu aceeași diferență de cinci (25/30, 26/31, 27/32, 28/33, 29/34, 30/35, 31/36), până la pagina 31, fostă 36; pagina 32 are numerotare proprie, unică, dar pagina următoare – cu tăietură și înnăditură! (Fig. 4) – are cifra 33 scrisă peste alta, care nu se mai poate descifra; actuala pagină 34 a fost 25, iar paginile 35, 36 și 37 au fost numerotate, inițial, 26, 27 și 28; aceasta din urmă (37 fostă 28) prezintă și ea o înnăditură (Fig. 5), după cum am arătat deja.

Ar fi simplu de conchis că o refacere *integrală*, cu rescrierea textului, s-a produs după înapoierea manuscrisului, în 1946, în vederea unei noi încercări de publicare. Însă chipul în care se păstrează manuscrisul și mai ales însemnarea de la sfârșit (fila 39^v), făcută cu creionul și indicând cui trebuie trimis – *D^{lui} A. Gorovei, Folticeni* – împiedică o asemenea concluzie: ceea ce avem sub ochi reprezintă, mai mult decât probabil, manuscrisul care a zăcut cinci ani la Academie și a fost restituit autorului în 1946. În aceste condiții, o explicație tranșantă pare imposibilă acum. A putut să existe o refacere parțială, dar a putut să fie și un *lapsus memoriae*, o amintire confuză, ușor explicabilă în cazul unui om de 85 de ani. Rămâne misterioasă reticența membrilor Secțiunii Literare de a publica textul „din cauza poeziei de la urmă”. Nici nu pot exclude un fel de elegantă

„piruetă” a academicienilor, care au ținut să nu ofenseze pe mai vârstnicul lor coleg atrăgându-i atenția că acest text, în care se topise un articol din 1922 retipărit în 1930, nu era tocmai ceea ce s-ar fi așteptat de la el pentru *Memoriile Secțiunii Literare...* Pornit ca un text de popularizare despre o personalitate mai puțin cunoscută (formulă în care preluarea vechiului articol era acceptabilă), se transformase într-o versiune amplificată a evocării memorialistice, cu explicații de istorie personală, dar și cu valențe documentare.

Detaliile analizate până aici pot constitui și începutul unei sumare descrieri a manuscrisului. La cele 39 de file, scrise numai pe o față, se adaugă o filă cu rol de copertă, cu numele autorului și titlul lucrării. Hârtia pare a fi de o calitate inferioară (deși în 1941 se găsea, fără nici o îndoială, și hârtie de bună calitate), iar filele sunt prinse, la stânga, cu o ață trecută prin trei găuri. Deși dispunea de o mașină de scris și dactilografia în mod curent (stau mărturie sutele de pagini din cele trei volume de documente *Acta Gorovei* și din monografia orașului Fălticeni!), în cazul de față autorul și-a exersat plăcerea – deseori mărturisită explicit – de a scrie cu tocul și penița.

În transcrierea textului, am marcat trecerea la o nouă pagină prin semnul ||. Ca de obicei, am suprimat acel **u** final al unor cuvinte precum *polițai, tei, roi*, am transformat **i** în **e** în cuvinte precum *dorea, venea*, dar am păstrat acele forme pe care le-am socotit specifice graiului autorului: *zimbet* (în loc de *zâmbet*), *ne am* (în loc de *ne-am*, deși o dată folosește și această formă!), *suferinți, cunoștinți*, (pentru *suferințe, cunoștințe*) ș. a., precum și, în general, tot ce am socotit a reprezenta vorbirea unui moldovean bătrân. Am păstrat alternanța *i/â*, dar am intervenit pentru a așeza virgule și pentru a uniformiza folosirea ghilimelelor și a sublinierilor marcate prin litere *italice*. Pentru economie de spațiu, versurile din prima parte (exemplificând roadele poetice ale activității lui N. Beldiceanu) le-am transcris cursiv, separându-le printr-o bară oblică (/); am lăsat, însă, în forma originală „poemul” a cărui paternitate este pusă în discuție, cu versuri lungi, care „curg” neseperate în strofe.

Toate notele care însoțesc textul îmi aparțin. Detaliile despre diversele personalități (mai ales străine) le-am obținut cu ajutorul Internetului.

Și iată transcrierea acestui manuscris inedit, al cărui text este, totuși, doar parțial inedit.

Neculai Beldiceanu. Artistul și omul

de Artur Gorovei

Pe Neculai Beldiceanu l-am cunoscut din prima mea copilărie; nu aveam cinci ani, poate.

Mama mea era prietenă cu mama lui²¹, și când se ducea la dânsa, în căsuța veche, moldovenească, de pe strada Ciurii²², lângă podul de piatră, mă lua și pe mine. Eram, doar, dragul mamei, și singurul băiat, între cele trei surori.

Beldiceanu era polițai la Folticeni. Venea adeseori la noi, dar eu îl țin minte dintr-o sară, când pe balconul casei noastre, stând lângă mama, îl ascultam vorbind despre tainele cerului. Spune[a] despre lună, despre stele, lucruri de care mama se interesa, dar nu avea puțința să găsească niște cărți, din care să afle ceea ce dorea să știe.

Atâta îmi amintesc despre Neculai Beldiceanu, din prima mea copilărie.

Au trecut mulți ani de atunci. La 1887 eram student în Iași, unde și Beldiceanu locuia, ca profesor la gimnaziul „Alexandru cel Bun”. Nu mă gândeam la el și nici nu știam dacă mai trăiește. Nu-l văzusem de vreo treisprezece ani.

Într-o zi, la un colț de stradă, zăresc un domn care se uita la mine, cu ochi albaștri, cu chipul gânditor; când mă apropii de el, îmi zimbește, îmi întinde mâna, îmi spune pe nume, începe a vorbi cu mine și mă invită să vin la el, spunându-mi strada în care stă.

Cine să fie domnul acesta? Eu nu-l cunosc.

A doua zi mă întâlnesc cu prietenul meu Eduard Gruber, || îi spun pățania mea și aflu că persoana cu ochii cei așa de albaștri este Neculai Beldiceanu.

²¹ Elena Hristodor Calistru, născută Popescu, măritată întâi cu căminarul Neculai Beldiceanu, de care s-a despărțit în condiții foarte dificile. Autorul o mai menționează și în alte locuri; v. Artur Gorovei, *Pe vremea dreptului canonic*, în *Revista Fundațiilor Regale*, V, 1938, 7, p. 74: „Căminăreasa [Beldiceanu] era prietenă cu mama mea, și țin minte în ce casă ședea, în Folticeni, în care mi se pare că va fi și murit”; Idem, *Amintiri*, în *Cuget Moldovenesc*, XI, 1942, 4-5, p. 46: „Mama era prietenă cu Beldiceanca bătrâna, care locuia în oraș, într-o casă pe la podul de piatră, aproape de biserica Sf. Ilie, și când se ducea la dânsa, mă lua și pe mine. Beldiceanca a murit pe vremea aceea, Beldiceanu a plecat din Folticeni, prietenia lui cu ai mei s-a uitat, iar după douăzeci de ani am devenit eu unul din cei mai buni prieteni ai poetului Neculai Beldiceanu”. Casa bătrânei doamne este evocată și în articolul din 1922, retipărit în *Alte vremuri* (p. 42-43): „țin minte în ce casă a murit bătrâna. Acea casă astăzi nu mai există; în locul vechei locuinți moldovenești, s-a ridicat o clădire cu pretenții de a fi modernă”. Orice localizare este, azi, imposibilă: zona a fost complet transformată prin demolările din anii '70-'80; singurul reper rămas este biserica Sf. Ilie...

²² A fost scris inițial numele Tâmp[ești], tăiat apoi cu o linie. Strada a purtat felurite nume în secolul al XX-lea, cel mai cunoscut fiind **2 Grăniceri**, nume care evocă Regimentul respectiv, cu rol în apărarea orașului în Primul Război Mondial. În anii regimului comunist, s-a numit **7 Noiembrie**. În mod curent, însă, i se spunea **Tâmpești**. Vechiul nume, preferat intenționat de autor, evocă pe acela al vechiului stăpân al locurilor, Tudurache Ciurea, ctitorul bisericii din fostul sat Tâmpesți (azi, a cimitirului cu același nume, rebotezat pudic „Grădini”).

M-am dus la el. Era însurat cu fata preutului Gheorghe Lateș²³, din Rădășani, femeie frumoasă, bună gospodină, și avea doi copii, o fată²⁴ și un băiat, care mai pe urmă a călcat pe urmele tătâni-său, a scris și el²⁵.

La Beldiceanu era un cuib de tineri care se îndeletniceau cu literatura, un cerc alcătuit de el în urma unei certe ce avusese în cercul de la Ioan Nădejde. Acolo erau toți socialiști și nu dădeau multă atenție lui Beldiceanu, cel mai bătrân dintre dâșii. Nu le-a plăcut o poezie pe care le-o cetise el, a fost apostrofat de unul mai îndrăzneț, fără ca cineva să protesteze, și s-a supărat. Și-a adunat în juru-i o samă de tineri, care-l înțelegeau și a rupt-o cu revista „Contemporanul”.

Fire cu desăvârșire simțitoare, temperament de artist, Neculai Beldiceanu a fost menit să îndure multe suferinți, în mijlocul unei societăți care nu l-a înțeles, sau cu care nu a putut să se asimileze.

Fiu al unor părinți cu stare, proprietari de moșie în satul Preutești din județul Suceava, deci făcând parte din o clasă privilegiată, ar fi avut dreptul să aspire la situații identice cu ale altor tineri de seama lui și ar fi avut puțința să ajungă la demnități pe care le atinseseră mulți alții, care nu aveau meritele lui. Pe când oameni ce nu puteau să justifice măcar cunoștințele celor patru clase primare aveau ranguri în magistratură, unii erau chiar prezenți de tribunal, Beldiceanu, cu studii de liceu, s-a învățat așa de prost, că și-a început viața ca subprefect, polițai și || la urmă profesor de gimnaziu, până la sfârșitul vieții.

În alegerea acestei cariere sărăcăcioase, când avea puțința să se urce la demnități, l-a îndrumat firea lui, deosebită de a tinerimii cu care putea să steie în cumpănă.

Și firea aceasta deosebită s-a manifestat de timpuriu.

La începutul tinereții a iubit, cu patimă, pe cea mai frumoasă fată din Moldova, de pe vremurile acelea: Smărăndița Marcovici. Primele versuri i le-a inspirat fata aceasta, care, înconjurată de un roi de pierde-vară, cocheta cu fiecare și nu arăta nimănui preferință. Beldiceanu, om dintr-o bucată, nu a făcut ca toți ceilalți fluturi, nu a sărit din floare în floare; el a prins rădăcini și când a trebuit să renunțe la visurile care-i tulburaseră mintea, a suferit mai mult decât s-ar fi convenit unei minți echilibrate.

Trecuseră mulți ani la mijloc, și Beldiceanu era emoționat când, fiind prieten cu el, îmi povestea cum, în casa părințască de la Preutești, a stat săptămâni întregi lungit pe pat, cu fața la părete, ziua cu storuri groase pe ferești, noaptea fără lumânare, torturându-și sufletul și mintea ca s-o uite. Și din chipul povestirii lui, și din fiorii frigurilor care făceau să-i tremure glasul, eu am înțeles că nici atunci încă n-o uitase. Când mă uitam la el, adeseori, și-i vedeam privirea care părea că se pierde într-o zare depărtată, îmi ziceam că, poate, el zărește zimbetul și mlădierea ființei aceleia, despre care auzisem și eu minuni.

²³ Aglaia Lateș, măritată ulterior cu Hristodor Pantazi.

²⁴ Elena, măritată cu inginerul Gheorghe Nicolescu (Nicolescu).

²⁵ Scriitorul N. N. Beldiceanu (1879-1923).

Când ne am întâlnit, în Iași, Beldiceanu era în culmea puterii lui de producție intelectuală. Și l-am cunoscut sub trei aspecte: arheolog, poet și mediu pentru studii psihologice.

Ca arheolog, cu toate că a desfășurat o muncă uriașă, a lăsat puține urme. ||

A colindat Moldova și Bucovina; a făcut săpături pe dealul Horbaza, în marginea Rădășanilor, a descoperit stațiunea preistorică de la Băiceni, în ținutul Iașului, de unde a scos la iveală o mulțime de antichități. Colecțiunile lui erau cele mai însemnate, pe vremurile acelea, în țara noastră²⁶. Avea cunoștinți de numismatică și făcuse o frumoasă colecție de monede.

Munca rodnică a lui a fost pe câmpul epigrafiei.

Numai sacrificiul vieții lui ar putea să explice cum a fost cu putință să adune, fără a dispune de mijloace bănești, căci nu avea alte venituri decât leafa lui de profesor, acel mare număr de documente cu care se fălea.

Avea hrisoave cu iscăliturile originale ale tuturor voievozilor Moldovei. Un singur act îi lipsea, cu iscălitura unuia din primii domnitori²⁷, și mintea lui era veșnic frământată de gândul cum să și-l procure, acea nestemată care trebuia să-i completeze bogăția.

Adunarea aceasta de vechituri nu o făcea Beldiceanu ca orișicare amator pasionat. Ca să poată sta de vorbă cu voievozii, el învățase limba paleoslavă și de multe ori ne arăta greșeli de traducere, făcute de ... savanții noștri, cu care nu voia să intre în polemici infructuoase.

Cea mai istovitoare muncă a desfășurat-o cu decalcare a inscripțiilor de pe morminte, din sute de țințirime, de pe clopote și de pe biserici și din puzderia de cărți sfinte, aruncate prin clopotniți și colbăite în cafasuri și prin unghere de altare.

De multe ori l-am însoțit în excursiuni și l-am ajutat la muncă. Se cățara prin clopotniți, ca vererița, și nici o piedică nu exista, pentru el, ca || să copieze o inscripție.

Plănuise o lucrare monumentală, inspirată de Corpul de Inscricții a[1] lui Mom[m]sen²⁸.

Voia să înceapă opera cu inscripțiile Iașului, pentru fiecare biserică în parte, și să o continue cu toate bisericile din Moldova. Din unele județe cred că adunase tot ce exista. Inscricțiile, însă, nu urmau să fie publicate în reproducere cu caractere tipografice

²⁶ Despre colecțiile lui Beldiceanu, cuprinzând „antichitățile” de la Cucuteni și de la Rădășeni, manuscrise și documente, scria la 30 noiembrie/ 12 decembrie 1888 Moses Schwarzfeld lui Moses Gaster: Beldiceanu dorea să vândă obiectele descoperite la Cucuteni în vederea unui stagiu de trei ani în străinătate – Moses Gaster, *Memorii (fragmente). Corespondență*, ediție îngrijită și adnotată de Victor Eskenasy, Editura Hasefer, București, 1998, p. 325, nr. 50.

²⁷ Afirmațiile despre „iscăliturile” vechilor domni ai Moldovei sunt neîntemeiate: până spre sfârșitul veacului al XVI-lea, documentele emise de cancelaria domnească nu erau iscălite de domnul țării.

²⁸ Istoricul german Theodor Mommsen (1817-1903), inițiatorul faimosului *Corpus Inscriptionum Latinarum*.

întrebuințate zilnic. Trebuiau să fie redade aidoma. De aceea, toate erau decalcate și numai puține, acele pe care din cauza înălțimii la care nu putea să ajungă [sic], erau desemnate, Beldiceanu știind să mânuiască un creion pentru a imita întocmai forma slovelor paleoslavice.

Pe atunci, fotografia, la noi în țară, era secretul unor puțini profesioniști, iar Beldiceanu își făcuse un ideal, visând un aparat de care să se poată servi cu înlesnire, pentru copierea decalcurilor lui. Dar și dacă l-ar fi avut, tot exista o piedică pentru săvârșirea lucrării lui: scumpețea clișeeilor.

N-am să uit niciodată fericirea cu care i-am înveselit sufletul, când i-am arătat puțința de a-și vedea visul împlinit.

Cunoscusem pe un elev al școlii de Bele-Arte din Iași, pare-mi-se Hlavsa, care lucra xilografie și aveam idee despre practica acestei arte. Mai cunoșteam pe un tipograf care, pentru a imprima unele afișe, își fabrica el singur litere de-o șchioapă, din lemn de tei.

Dacă aș încerca să fac clișee pentru Beldiceanu?

Și am reușit.

Decalcasem, la Mănăstirea Râșca, un număr de inscripții paleoslave, de pe niște pietre de mormânt, zidite în temelia bisericii. Având și eu oarecare dispoziție pentru desen, am reprodus una din inscripții la dimensiunile unui clișeu obișnuit, am desenat-o deaîn||doaselea pe o bucată de lemn de tei, luată de la tipograf, și cu un cuțitaș de buzunar am săpat, în relief, toată inscripția, pe care tipograful mi-a tipărit-o.

Lemnul de tei era bun pentru literele de care avea nevoie tipograful, dar se așchia când săpam litere mici, și mai cu samă cerdacele deasupra rândurilor, care mă sileau să sculptez semne de câțiva milimetri.

Cu toate lipsurile din corpul literilor, pricinuite de așchiera lemnului, încercarea mea l-a entuziasmat pe Beldiceanu; își vedea opera aproape de a fi întrupată. Un lemn mai tare, special pentru xilografie, și câteva instrumente fine trebuia să-mi procure Beldiceanu, și eu eram gata să întrebuițez o parte din viața mea pentru lucrarea care ar fi trebuit să-i aducă lui atâta mulțămire.

Împrejurările au făcut, însă, ca intenția noastră să nu se poată îndeplini²⁹.

Ca poet, Beldiceanu este aproape uitat.

În 1893 a tipărit primul volum de „Poezii”, în prefața căruia spune: „Vor fi unii, și poate mulți, cari vor zice, că era de prisos, a spori colbul mediocrului cu aceste începuturi; din potrivă, eu am găsit instructiv aceasta, ca studiu științific asupra evoluției psihologice, după mediile prin care trece cugetarea”.

²⁹ Colaborarea lui Artur Gorovei cu Nicolae Beldiceanu în materie de epigrafie este bine ilustrată și în *Jurnalul celui dintâi*; v., de exemplu, Ioan Lăcustă, *De la o unire la alta. Memorie sau memorialiști 1859-1918*, Editura „Albatros”, București, 2005, p. 190-193 (însemnări din ianuarie 1888). Cu mai multe amănunte: Ștefan S. Gorovei, *O disciplină abandonată: epigrafia medievală*, expunere la Sesiunea de comunicări a Facultății de Istorie în cadrul Zilelor Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 28 octombrie 2011 (în curs de publicare).

Prima lui poezie, din 1865, este intitulată *Luna*.

Lună, galișă iubire, / Ce sub crep de nouri mori, / Palidă-i a ta zimbire, / Când călătorești spre zori.

Lună, spune-mi: a mea dragă / De închină chipul tău / Cu-acea dragoste întreagă / Ce în suflet o port eu? ||

Poate tristă ea la tine / Caută dorind de mine, / Sau pe braț străin, cu dor, / Pleacă sin tremurător?

Lună, las-o ca să doarmă / Las-o-n criptă să m-adoarmă; / Cine știe să iubească / Știe-n groapă să trăiască.

Draga lui era Smărăndița Marcovici, fata ceea așa de frumoasă.

Beldiceanu, care s-a născut în Preutești în 1847, avea numai 18 ani³⁰ când a scris aceste versuri.

În altă poezie, își cântă satul:

Preuteștii

Văi frumoase, înflorite, / Și de soare poleite, / Aici apele curg vii, / Undind numai bucurii...

Pe o culme răsfățată / Și de rouă adăpată, / Fluturii se veselesc / Și cu florile vorbesc... / Din pădurea înfrunzită, / De lumină îndrăgită, / Paltinul și cu giugastrul / Printre nouri văd albastrul. / În fund schitul se ivește / Și sub arbori înălbește; / Crucea, simbol creștinesc, / Râde soarelui ceresc; / Holmul, cu fruntea nverzită, / Și cu iarba necosită, / Brana, apă ce șoptește, / || Că-n ea cerul se privește; / Ciriteiul cu albine / Cu izvoare cristaline, / Cu livezile de meri / Ce plăcute-s la vederi, / Reproduc trecutul meu / În colori de curcubeu.

Aici, pe aceste văi, / Am deschis ochii întâi; / Aici, în copilărie, / Mi-a fost traiul poezie; / Aici, maica mea iubită / Fost-a maică fericită; / Aici ea, sub cer curat, / Mi-a zimbit, m-a sărutat. /

Toate stau în legătură, / Aici, cu a mea făptură, / Lacrimi, bucurii, orice; / Glas, viață, soare, ste, / Floare, cer și neființă / Fac cu mine o ființă.

Sub influența lui Vasile Alecsandri, a scris Beldiceanu *pasteluri*, între anii 1870 și 1880; unele dintre ele au fost publicate în „Convorbiri Literare”.

Moara

În săpătura gârlei stă moara îndosită, / Sub streșina cea lată abia se vede ea; / La stânga-i o fântână adâncă, pietruită, / Din care călătorul cu sete apă bea.

Pe lada morii vine mătreața de pe baltă, / Șomuzul pe lăptoace se rupe zgomotos; / Și apa cea sburlită pe lada morii saltă, / Și valul printre lozii se duce spumegos. ||

³⁰ Data nașterii lui Nicolae Beldiceanu, acceptată azi, este 26 octombrie 1844. În acest caz, poezia a fost compusă când autorul avea 21 de ani.

*A roților măsele prind câte o șitoare, / Și crângul poartă iute o piatră rășnitoare,
/ Iar coșul cu stomahul de grâne îndopat, / De roți pus în mișcare tresare ne-ncetat.*

*Morarul în coș toarnă, și piatra în rotire / Grăunțele zdrobește cu aspră duruire,
/ Ca pulbere mărunță de aur curgător, / Fierbinte izvorăște făina pe izvor.*

*Merticele-n covată de-o parte grămădite, / Grăunțele așteaptă să fie vămuite, / Și
ca arhimandriții la pânțele umflați, / În moară, de părete, stau sacii răzâmași.*

*Țăranca în catrință din furcă inul toarce / Și fusul în vârtejuri sfârâitor
se-ntoarce, / Iar un guzgan de apă aleargă sub hambar, / Mânjit, plin de făină, și alb
ca un pitar.*

*Dintr-un ceaun sub care tăciunii ard cu pară, / Făina mâniaoasă se umflă, dă
afară; / Cu melesteul baba ce șede lângă foc / Răscoala mămăligii astâmpără pe loc.*

*Molcuță, aburie, budinca țărănească / De-ndată se răstoarnă cu lene pe lădoi; /
Românilor morarul le dă ca să prânzească / Din măcinișul proaspăt de proaspeți
păpuși.*

1879

Conv. Lit., Anul XIII, N° 9

A mai publicat un poem, *Fala*, cu versuri tot așa de reușite.

Când l-am cunoscut eu în cercul literar care se aduna || în casa lui, Beldiceanu parcă ar fi repudiat ceea ce scrisese până atunci, frământat acum de ideea unei forme nouă a poeziei.

În discuțiile, fără de sfârșit, asupra acestei chestiuni, Beldiceanu susținea că poezia, așa cum o cunoșteam noi pe atunci, și-a trăit traiul și că nu mai merge cu înșirarea unor cuvinte, în alcătuirea versurilor ritmate și rimate, după vechiul calapod, versuri în care se zugrăvesc niște sentimente false, străine de sufletul pretinsului poet, emanațiunile fantaziei unor minți bolnave. Dragostea, zicea dascalul nostru, nu mai are ce căuta în poezie; au cântat-o, în cursul atâtor veacuri, atâta sumedenie de poeți – și unii așa de frumos –, încât tot ce s-ar mai spune astăzi ar fi o ridicolă plagiarie. În poezie ne trebuie un fond nou. Și ca să ne dovedească nouă că un asemenea fond se poate găsi, ne-a cetit începutul unui poem, *Pământul*, care-i consumase multe nopți și în care povestea formarea pământului și a viețuitoarelor care-l locuiesc, începând de la morenă și sfârșind cu idealul creațiunii: Omul.

Poemul acesta nu ne cam plăcea; cred că, în alcătuirea lui, Beldiceanu a fost influențat de reminiscențele studiilor favorite din tinerețe, care mai târziu l-au determinat să scoată, în Iași, revista „Lumina”, în care a început un studiu asupra timpurilor haotice, despre care „Contemporanul” nu a vorbit tocmai bine, susținând că autorul nu ar fi tocmai în curent cu ultimul cuvânt al științei în această chestiune.

Dacă fondul poeziei, contemporane cu el, nu-l mulțamea pe Beldiceanu, forma îl indigna. Ni se cerea o formă nouă. Când, enervați, îi ceream să ne lămurească bine ce înțelege prin acea „formă nouă”, ne-a cetit niște versuri care ne-au plăcut. ||

Nu mai erau versuri numărate pe degete, ca să iasă un acelaș[i] număr de silabe, ci poezia toată era depănată pe niște versuri cu totul neegale, ca număr de silabe, alternând versuri lungi cu altele de câteva silabe numai, cam cum se scrie astăzi de unii poeți, a cărora formă a întrebuițat-o Beldiceanu cu mult mai înainte.

Versuri poliritmice, așa cum le concepea el, a scris Beldiceanu în *Dorman*, o dramă istorică în patru acte³¹, un libret pentru care Eduard Caudella și Dr. Otremba³² au compus muzica.

Opera aceasta, rămasă necunoscută la noi, s-a reprezentat, cu succes, pe scena din Viena.

Acțiunea se petrece în anul 138 după Hristos, într-o colonie romană din Dacia transalpină, la urcarea pe tron a lui Antoniu Piul. Dorman, fiul lui Galan, șeful unui trib de daci, e crescut de Clodiu, proconsulul roman, a căruia fiică, Valeria, iubește pe Dorman. Valeria află că Dorman iubește pe Menia și cântă:

Iubește pe alta ... zeilor! / Ce să mă fac? Oftărilor / Rupeți firele / Vieții; mirele / Inimii vie, / Să vadă în groapă, / Cum dragostea de vie / Se-ngroapă! / Menio, Menio, crudă rivală, / Când sărutări îți va da, o sfială, / O frică te prindă! Iar umbra muștrării / Ca negura serii / În ceasul cel rău, / Coboare pe sufletul tău / Zgomot de luptă ucigașă! / Moarte, nu fi lașă... / Cruță-! || / Alege-ți alt țal. / Moară toți dacii, cadă ca spicele de grâu pe lan... / Cerul să se risipească, / Numai el, Dorman, / Trăiască!

Ideea de „nou”, în artă, îl obseda pe Beldiceanu; și în goana după acel „nou”, ajunsese chiar să tipărească, pe hârtie de învălit masline, poeziile în care și-a topit o parte din sufletul lui la moartea lui Sorin, copilul frumos și drăgălaș, a căruia pierdere a contribuit mult la dezastrul sufletesc în care s-a și stâns Beldiceanu.

În *Doina floricelului* se vede zbuciumul ce-l frământa:

Frunză verde lemn de soc, / Am la inimă un foc; / Dar nu-i foc el de surcele / , Ci-i pojarul meu de jele; / Și cum para lui mă prinde, / Că și mintea mi-o cuprinde, / Tot mai tare se aprinde. / Și-apoi frunză de răchită / La căldură sfârșită, / Dorule, cumplit vrăjmaș, / Ce sosești fără de răvaș, / Și pe sat, și pe oraș, / Tu la mine de-ai

³¹ În 1951-1952, manuscrisul acestei piese era încă în posesia familiei: G. Călinescu, *Material documentar și știri noi despre Gr. Alexandrescu, C. Negruzzi, Al. Odobescu, M. Eminescu, I. L. Caragiale, N. Beldiceanu, Al. Vlahuță, Barbu Șt. Delavrancea, Toni Bacalbașa, Spiridon Popescu*, în *Studii și Cercetări de Istorie Literară și Folclor*, I, 1952, 1-4, p. 109 și 111, despre manuscrisul piesei *Dorman*, care „prin varietatea prozodică pare să fie un libret de spectacol muzical”. Manuscrisul a ajuns apoi la un anume Herman Șapira, de la care a fost cumpărat de Biblioteca Academiei Române în 1955 și azi e, acolo, ms. rom. 3274 (Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, III, B.A.R. 3101-4413, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 68).

³² Gustav Otremba (1833-1891), medic și compozitor de origine polonă. Președinte al Societății de Medici și Naturaliști din Iași. A colaborat cu Eduard Caudella pentru mai multe compoziții muzicale, între care și *Dorman*.

venit / Cine mi te-a sfătuit, / Rău mi te-a călăuzit, / Că eu, suflet chinuit, / De am lacrimi ca să plâng, / Nu am apă să te stâng...

Frunzuleană de răreț, / Ce nu sânt două vieți, / Pentru brazii și pentru flori, / Pentru fete și feciori? || / O viață de-ar sfârși / Să le poți cu drag vorbi, / Când lor moartea le-ar muri / Și din groapă s-ar trezi.

Frunză verde arțăraș, / Am avut un fecioraș; / El cum ochii deschidea, / Ziua că se veselea / Și cu drag la el privea. / Frunză verde busuioc, / Ca o pasere de foc / a zburat al meu noroc; / Frunză moartă, lemn zăcut, / Floricelul ce-am avut, / Deși-n dragoste făcut, / În pământ s-a desfăcut...

Frunză verde ș-o alună, / Spune Soare și tu Lună, / Unde-i inima cea bună? / Dimineța dacă vine / Dorul calea îmi aține; / Și de mă-ntâlnesc cu sara, / Tot nu mi s-alină para; / Iar când noaptea vreu să dorm, / Nu pot jalea să-mi adorm...

Frunză verde magheran, / Ce amar și ce alean! / Traiul să ți-l pedepsești, / Ochii să ți-i asfințești / Într-o negură de jale, / Fără soare, fără stele. / Frunză verde liliac, / Cum nu pot găsi vrun leac, / Scârbele să mi le-mpac; / Ce s-a dus, la noi să vie, / Ce-a murit, iar să învie, / Mângâiere să ni fie. ||

Frunzuleană de trifoi / Veștejită de nevoi, / Dacă, moarte, te știam / Că pe cine dezmierdam / Pământ astăzi o să-l am, / La ciocoi nu mă prindeam, / Ci la tine mă tocmeam, / Pe cinstit și drept înscris, / Cu venin și lacrimi scris, / Țintirimul de-a-ți prăși / Câte zile voi trăi; / Când mi-i zice, să muncesc, / Măndre flori să răsădesc, / Celor ce nu mai trăiesc; / Iar de-ar fi să hodinesc, / Pe morminte să plivesc, / Dorul meu cel părintesc.

În altă doină, își cântă idealul vieții:

Frunză verde iasomie, / Tare-mi place casa mie, / Când pe stative se țeșe / Vorbe bune și alese, / Când pe vatră arde focul, / Când în prag râde norocul...

Neegal în toate manifestările vieții lui, Beldiceanu, cu toate că era în căutarea unei forme nouă a poeziei, s-a servit tot de forma cea veche, pe care o combătea, pentru a scrie poemul *Pământul*, care trebuia să marcheze o eră nouă în istoria poeziei noastre.

Poate, însă, că și cugetările lui desnădăjduite nu le ar fi putut întrupa în alte versuri, decât de acele lungi, care par firești pentru exprimarea melancoliei.

În *Pământul*, Beldiceanu are versuri admirabile. Nu știu dacă se mai păstrează undeva manuscrisul || acesta interesant. Din tot poemul lui, îmi amintesc aceste versuri:

Când vezi, în raza minții, acest moloz de timpuri, / Frumoasă epopee cu valuri drept Olimpuri, / Cu adâncimi de ape ce-s tulburi ca Infernul, / Cu secolii ce-s o clipă alături cu Eternul, / Te prinde-atunci mahnire, te-ntrebi de unde vii, / De ce sunt umbre-n raze, de ce sunt morți și vii? / Și-ți pare rău de umbra ce pe nisip o lași, / Când știi că vine vântul de-ți șterge ai tăi pași.

O altă poezie, în care se zugrăvește sufletul lui amărât, este intitulată *Golul*:

Când inima e goală și-n lume este gol... / De-ai alerga pământul atunci, de-ai da ocol / Pe dincolo de stele, nu ai găsi nimic, / Nici dragostea, nici jalea, nici grijiile, nici frica / Ce-o simte un mișel...

Când simți o grea durere, când simți un dor măcar, / Când porți în al tău suflet osândă și amar, / Când cinste pui și slavă pe zoile din lume, / Și gura-ți se-ndulcește de cel mai scârbos nume, / Ferice ești prin el...

Eu, însă, n-am nimica, și dacă mai sânt viu, / Mort-viu, nu am tovarăș nici vântul din pustiul... / Și cum pustiul tace, cum tace și mormântul, / Așa-mi tace simțirea!... Și dacă am cuvântul, / Ce-mi poate folosi?

O! mare e pedeapsa de-a nu simți nimic... / Aș vrea, eu urgisitul, în jocul de arșic / Măcar, s-alung urâtul cu fața lui cea slută... / Să salt aș vrea, ca jderul, s-alerg ca și o ciută / Pân'ce n-aș obosi. ||

Aș vrea să cânt de foame un cântec de nebun; / Aș vrea pe haina ruptă eu petici să adun; / Desculț aș vrea să umblu și frigul ai săi pînteni / În mine să-i înfîngă; aș vrea pe la răspînteni / Să cer ca un calic...

Căci orice suferință și orice chin amar, / Durerea cât de mare, în sine au măcar / Atâta bunătate de a ne da simțire, / De-a ne feri de trista, de neagra amorțire / Ce duce la nimic...

Cât poate să se-ntindă al nostru ocean, / Eu merg cu-a mea gândire departe în noian, / Și cerul și pământul și tot ce ochiul poate / Să vadă, nu mă mișcă, căci pentru mine toate / Icoane moarte sânt.

Dar spuneți-mi pe unde cu gândul să alerg? / Scăpare unde este? La ce liman să merg? / O! minte rătăcită leac are orice boală: / La suferinți – uitare ... la inima cea goală – / Lopata de pământ!...

Când mă gândesc la Beldiceanu, găsesc momente în viața lui, pe care nu i-o pot concepe fără să-mi răsără în minte bunul meu prieten, Eduard Gruber³³, care parcă-l completează. Și parcă mi-i frică să mă întreb dacă nu cumva prietenia cu acesta nu i-a grăbit – dacă nu-i va fi și produs – supraexcitarea nervoasă, care a fost fatală și unuia, și celuilalt. Poate era o prea mare afinitate între ei; poate erau meniți să aibă același[i] sfârșit.

În cercul nostru literar, Gruber era veșnicul aducător de lucruri senzaționale. Căutând mereu o cale nebătută încă, pe care să ajungă în vază, Gruber descoperea, în lumea științifică din Occident, lucruri necunoscute || încă pe la noi, și ne ținea în curent cu toată mișcarea.

³³ Personalitate complexă, Eduard Gruber (1861-1896) a pus, în toate preocupările lui, pecetea interesului pentru psihologie; azi, este socotit întemeietorul psihologiei experimentale din țara noastră – cf. Aurel Stan, *Eduard Gruber: întemeietorul psihologiei experimentale în România*, Editura Institutului European, Iași, 2014. A murit în același an cu N. Beldiceanu, în ospiciul de la Mărcuța, unde avea să fie internat și N. N. Beldiceanu. Stranii coincidențe...

Pe el îl interesau, în special, studiile psihologice; îl interesa hipnotismul și celelalte chestiuni, pe care mahalaua noastră le confunda, și poate încă le confundă, cu mesele ce se învârtesc prin casă, purtate de spiritele care vin în contact cu lumea pământeană, prin acest mijloc ciudat. Cetitor pasionat, Gruber nu se despărțea de „Revue scientifique”³⁴, de „Le Livre”³⁵ și mai cu osebire de Analele de la Salpêtrière³⁶, pe care le purta veșnic în buzunar. În orice discuțiune, el găsea prilejul să vorbească de Charcot³⁷, de Ribot³⁸, de Binet³⁹, și de alți savanți, ale căror lucrări ne erau acum familiare, grație stăruințelor lui Gruber; el ne făcea să le cetim, sau să-l ascultăm pe el cetindu-le.

Într-o zi, Gruber, ca o furtună, intră în casă la Beldiceanu și, abia răsuflând, scoate un jurnal franțuzesc și ne citește sonetul lui Arthur Rimbaud:

A noir, E blanc, I rouge, U vert, O bleu, voyelles, / Je dirai quelque jour vos naissances latentes.

Ce discuții n-au stârnit versurile aceste bizare, ce sarcasme la adresa lui Gruber, ce nedumerire pentru unii!

Peste câteva zile, tot la Beldiceanu acasă, citește Artur Stavri⁴⁰ una din frumoasele lui poezii, pe care o scrisese în ultimele zile.

Când ajunge la versurile:

Rând pe rând, și-ncet, în tristul țințirim bătrân și sfânt, / Lin se scutur liliicii clătinați de-al morții vânt... ||

Beldiceanu sare din fundul patului și spune:

– Eu văd versurile acestea într-o culoare albastră.

³⁴ Intemeiată în 1863 și cunoscută și ca „Revue Rose”, și-a schimbat de câteva ori numele; între 1884 și 1959 s-a numit „Revue scientifique”.

³⁵ „Le Livre. Revue mensuelle. Bibliographie moderne” a apărut din 1880.

³⁶ Probabil „Annales Médico-Psychologiques. Revue psychiatrique”, intemeiată în 1843.

³⁷ Jean-Martin Charcot (1825-1893) a impulsionat, prin cercetările sale, dezvoltarea neurologiei și a psihologiei. A lucrat vreme îndelungată la spitalul Salpêtrière. Neurologul român Gh. Marinescu s-a numărat printre elevii săi.

³⁸ Théodule-Armand Ribot (1839-1916) este socotit întemeietorul psihologiei științifice franceze.

³⁹ Alfred Binet (1857-1911), psiholog francez din școala doctorului Charcot, cu contribuții (între altele) în domeniul psihologiei experimentale.

⁴⁰ Poet sensibil și rafinat, Artur Stavri (1869-1928) făcea parte din cercul de rude ale familiei Morțun din Fălțiceni: mama sa era soră cu soția lui Manolache Morțun (fiice ale lui Grigore Softa de la Botoșani); astfel, el era văr primar cu Adela Morțun, fata de care Artur Gorovei era îndrăgostit în vremea când se consumau accesele de gelozie ale lui Beldiceanu. Gorovei însuși era văr de-al doilea al Adelei Morțun (bunica paternă a acesteia, Zoița Morțun, fiind soră cu bunicul matern al lui Gorovei, banul Iancu Borș). Aceste înrudiri se vor amplifica prin căsătoria lui Artur Gorovei cu Elena Văsescu, a cărei mamă era fiica lui Petru Softa, fratele lui Grigore. Din relația lui Artur Stavri cu Elena Didia Odoriga Sevastos s-a născut scriitorul Mihail Sevastos (1892-1967), cu totul îndepărtat de rudele din partea tatălui.

Unii zimbesc, crezând că Beldiceanu vrea să-și bată joc de Gruber.

Acesta, însă, dă o explicație logică faptului: Beldiceanu are ceea ce se cheamă „audiție colorată”. Probabil că pentru el litera **I** este de culoare albastră, și litera aceasta predominând totalul versurilor, culoarea predominantă a totalului versurilor acestora trebuie să fie cea albastră.

De atunci s-a legat, între Gruber și Beldiceanu, o prietenie specială, o intimitate care excludea prezența multora dintre obișnuirii cercului nostru literar. Și Beldiceanu s-a supus unor experiențe, unor cercetări asupra minții lui, care au contribuit să-l dezechilibreze complet.

Astfel pregătit sufletește, Beldiceanu putea să fie tulburat de cercetările lui Gruber, care descoperise în el cel mai complex, cel mai complicat subiect de audiție colorată, citat în studiile cunoscute până atunci, și probabil și până astăzi.

Minutat de cele ce descoperea, Gruber bănuia, la început, că Beldiceanu simulează, și-mi spusese odată vorba crudă că Beldiceanu „minte”. Mai pe urmă, după o serie întreagă de experimentări, și-a format convingerea despre sinceritatea subiectului lui de studii, și savanții specialiști din străinătate i-au confirmat această sinceritate.

Ceea ce se petrecea cu Beldiceanu par lucruri extraordinare. Gruber, om inteligent și cu o voință și o putere de muncă neobișnuită, a știut să-l puie la contribuție pentru a-și crea o situație de invidiat în lumea celor învățați.

După ce s-a stabilit că Beldiceanu are audiție colorată, se făceau ședințe la care asistau numai puțini și dintre cei mai intimi, când Gruber se arăta, adeseori, ingenios.

Beldiceanu percepea o culoare pentru fiecare literă din alfabet; distingea, prin urmare, o gamă foarte variată || de colori. În nenumăratele dăți, când îl controlam, el vedea aceeași culoare pentru aceleași litere, și când îi rosteai un cuvânt, în aceeași secundă îți spunea bandele colorate sub care îi apărea.

Gruber a descoperit, în Beldiceanu, și alte fenomene similare, afară de audiția colorată. Pentru fiecare literă el simțea un gust deosebit, un pipăit, o temperatură, o rezistență și motilitate deosebite; avea ceea ce se numește: gusație, olfacție, tactilitate, temperatură, rezistență și motilitate colorată.

Chestiunile acestea le-a studiat Gruber cu multă inteligență, și pe când la Iași unii dintre noi ironizau pe Beldiceanu, că la rostirea, sau la reprezentarea unei anumite litere, el simte că mănâncă „răbdări prăjite”, că pipăie o blană de jder, că miroasă un crin sau că are altfel de senzațiuni, greu de zugrăvit prin vorbe, la Londra, în 1892, la Congresul de psihologie experimentală, Gruber, încurajat de celebrul Galton⁴¹, își desvolta conferința despre audiția colorată, în care, vorbind despre subiectul studiilor lui, despre Beldiceanu, îl descria ca pe un om de o mare distincție intelectuală: „Este în același[i]

⁴¹ Sir Francis Galton (1822-1911), om de știință britanic, cu multiple preocupări (de la antropologie la meteorologie și de la geografie la psihometrie), considerat un polihistor modern.

timp un poet de mare talent, un novator în literatura românească și un arheolog dintre cei mai distinși. El singur, fără sprijinul vreunei societăți științifice sau al guvernului, a făcut cele mai importante descoperiri preistorice în România. În același timp, el cultivă paleografia, epigrafia și istoria civilizației române. E un om extrem de conștiincios în toate cercetările sale, convins de înaltele datorii ale investigatorului, nu se plictisește niciodată și pentru observațiile psihice, are darul de a se analiza cu o extremă finețe și fără milă. Aceste eminente calități de subiect și de observator m-au pus pe calea acestor cercetări”.

Așa este. Dar studiul acestor fenomene, fie că sunt de domeniul patologiei cerebrale, sau a fiziologiei normale, l-a obosit pe Beldiceanu și a contribuit la sfărmearea unei minți, care nici așa nu era normală.

Și astăzi încă mă întreb ce trebuie să cred despre afirmarea lui Beldiceanu, că el simte *viața de celulă* și se || simte pe el *om celulă*, cu toate însușirile *omului om*.

Uneori se hipnotiza și cădea în stare de inconștiență.

Într-o zi, întins pe pat, cu fața în sus, dicta lui Gruber niște observații. Vorbea rar și cu oarecare greutate. În spusele lui amintea niște „ochi mari și umezi” – ochii nevestei lui – acei ochi care-l duceau la paroxisme de gelozie și pe care-i făcea să lăcrămeze așa de adeseori. Dicta în persoana a treia. De la un timp tace. Gruber îl întreabă dacă mai vede acei ochi. Cu fața contractată, Beldiceanu începe să dicteze din nou; și când i s-au cetit paginile, a afirmat că totul s-a petrecut în stare de inconștiență.

Judecând după cele ce se petreceau cu mine, cred că Gruber a fost mult influențat de natura studiilor ce făcea cu Beldiceanu, care au contribuit să-i obosească și lui nervii.

Eu asistam, câteodată, la ședințele lor, și ascultam pe Gruber istorisind rezultatele la care ajungea și începusem să observ la mine oarecare tulburări nervoase.

De multe ori nu puteam să dorm. Aveam halucinații hipnagogice, vedeam oameni fără de capete și auzeam glasuri rostind cuvinte necunoscute în vocabulare. Gruber se interesa de mine și găsisese, în nenumăratele săltare ale clasificărilor ce făcuse, o cutiuță în care să vâre și pe *Ezbazek* al meu: în una din halucinațiile mele văzusem o inscripție, deasupra ușii unei case, pe care cineva nevăzut mi-a cetit-o cu glas tare: „Prix du mentor *Ezbazek*”.

*

Toți acei care ne întruneam la Cercul literar de la Neculai Beldiceanu eram liniștiți, mulțămiiți. Erau tineri, mult mai tineri decât Beldiceanu, toți oameni veseli. Artur Stavri, C. D. Anghel, filosoful C. Gheorghiu, Eduard Petrovici, în ultimul timp Ion Creangă, adus de Eduard Gruber, apoi Vasile Lateș, cel mai entusiasmănt dintre noi, și alții, care veneau din când în când, cum și domnișoarele Isabela Andrei⁴², Calipso

⁴² Izabela Andrei (1870-1941), căsătorită apoi cu ofițerul Alexandru Sadoveanu, fratele după tată al marelui prozator; scriitoare și critic literar. Era născută Morțun (o ramură băcăuană a familiei) și

Lateș⁴³, sora⁴⁴ doamnei Beldiceanu, Odorica Sevastos⁴⁵, || și altele, formau un cerc ales, persoane lipsite de grija zilei de mâne, deși nu erau bogați.

Unul singur, dintre toți, era nenorocit: Neculai Beldiceanu.

Era de o gelozie selbătecă, gelozie care-i făcea și lui nemulțămiri, precum celor care-l încunjurau le pricinuia neplăcere.

Gelozia lui nu era ca a tuturor.

Pe la finele lui august 1888 am asistat la o scenă penibilă.

Eram la Rădășeni, la părintele Lateș, socrul lui Beldiceanu. Se mărita o nepoată a părintelui. Atunci se nimerise, în localitate, profesorul A. D. Xenopol din Iași; aduna note pentru un articol. Se înțelege că asemenea oaspete a [1] satului a fost invitat la petrecere.

Ce scene de gelozie a făcut Beldiceanu!

Îmi stă și acum în minte cu fața lui desfigurată, cu gesturile dezordonate, cu glasul detunător, răsturnat pe podele, cu spatele răzămat de marginea patului, plângându-se și blăstămându-și viața!

Când a intrat cucoana Aglaia, nevastă-sa, a început să declame:

– Ai venit să mă vezi?... Ai venit să-ți admiri victima?... Bucură-te!...

Ce gelozie putea să-i provoace Xenopol care, deși trăia și el în Iași, nici măcar nu văzuse pe cucoana Aglaia, pe care o cunoscuse numai de câteva ceasuri. Cu toate că nu găsea nici o vinovăție ființei care ar fi trebuit să fie complice în motivele unei gelozii, el făcea scenele acestea, care te îndreptățeau să te întrebi de nu cumva ai în fața ta un nebun.

În curs de ani întregi, pe Beldiceanu l-a persecutat gelozia nejustificată, care l-a chinuit și adeseori i-a atras desconsiderare, dacă nu un sentiment de neîncredere, din partea prietenilor lui celor mai buni. ||

Mai înainte fusese prin Bucovina, în excursii de arheologie. Mă invitase și pe mine să merg cu el. Îmi scrisese:

Iubite Artur,

Te-am cătat pe acasă, mâne, mult poimâne, plec în Bucovina, de vrei să ne-ntâlnim Ț-am trimis trăsura, sânt la librărie. Vasilică a venit.

N. Beldiceanu

Vasilică era cumnatul său, Lateș.

adoptată Andrei.

⁴³ Calipso Lateș, căsătorită cu medicul Papadopol – cf. Ștefan S. Gorovei, *Beldiceni: întregiri genealogice*, cit. (*supra*, nota 2), p. 133.

⁴⁴ Autorul a adăugat cuvântul „era” atât înainte de „sora doamnei Beldiceanu”, cât și înainte de numele „Odorica Sevastos”. A fost, probabil, o revizie neatentă.

⁴⁵ Elena Didia Odorica Sevastos (1864-1929), folcloristă și scriitoare, sora geologului Romulus Sevastos (1867-1926) și mama scriitorului Mihail Sevastos (cf. *supra*, nota 40). Frații Sevastos erau veri cu Eduard Gruber (nu știu în ce grad și în ce mod).

Norocul meu că nu m-am dus cu el în Bucovina. Ar fi căzut asupra mea păcatul să îndur scenele lui de gelozie, cum le-a suferit un student bucovinean, pe care l-a cunoscut atunci și l-a luat cu el, și cu nevastă-sa, ca să-i însoțească.

În iulie 1888 venise la Rădășani; eram prieteni, mă înștiințase telegrafic de data sosirii lor în Folticeni și la 31 august îmi scrie:

Iubite Gorovei,

Te rog împrumută-mi douăzeci și cinci de franci pe timp de două săptămâni, am rămas fără bani până la 15 a lunii septembrie când primesc leafa. Mâni vin pe la Folticeni și aș dori să te găsesc.

Complimente familiei.

Primește o sărutare de frate.

N. Beldiceanu

A doua zi trebuia să plece la Iași⁴⁶.

Până prin noiembrie nu l-am mai văzut, când m-am dus la Iași. Am fost bolnav câteva zile, apoi am plecat acasă, unde am avut supărări; tata era bolnav, în ianuar 1889 a murit, și pe la mijlocul lui februar am putut să plec la Iași, ca să-mi urmez ultimul an de || studii.

Am luat din nou contact cu Beldiceanu, am fost la cercul nostru literar; a venit apoi vacanța Paștilor, pe care am petrecut-o acasă, și abia la mijlocul lui mai m-am întors iar la Iași, când am aflat, cu multă surprindere, că lui Beldiceanu i-a intrat în cap că eu îi iubesc nevasta și că între noi sunt relațiuni foarte strânse⁴⁷.

Într-o zi, Artur Stavri îmi spune că Beldiceanu a făcut o satiră intitulată *Prieteșug*, în care mă zugrăvește „cu fața galbenă, cu ochi chicalzurii” și în care își învinuiește pe soție, spunând că eu îl sărut pe dânsul „cu buzele calde de sărutările iubitei lui”.

Peste câteva zile aflu despre o scenă teribilă ce a făcut nevastei lui: a căzut în genunchi înaintea ei, i-a sărutat mâinile și picioarele, ca să nu-l lese; i-a făgăduit că va face tot ce va zice ea... Și toate acestea după ce, cu câteva seri mai înainte, o izbise cu furie în piept.

Văzându-l în ce stare se află, am găsit de cuviință să nu mă mai duc pe la el. Peste câteva zile mă pomenesc cu el în casă. A venit să mi se tânguie că nevastă-sa mă iubește și mă roagă să-i dau liniștea.

Am rămas surprins de asemenea veste. O cunoșteam pe nevastă-sa de atâta vreme, știa că sunt legat și eu sufletește în altă parte și niciodată, prin nimic, nu se manifestase dragostea de care era el așa de sigur.

– Ce vrei să fac?, l-am întrebat.

⁴⁶ Urmează, tăiat: „se începeau cursurile gimnaziului”.

⁴⁷ Urmează un paragraf care a fost eliminat (tăiat): „O văzusem abia de câteva ori, în curs de nouă luni, și el avea credință că nevastă-sa îl înșală”.

– Să-i scrii că n-o iubești.

Mi s-a părut așa de nesperioasă propunerea aceasta. Ar fi fost să-i insult nevasta.

– Dacă nu faci asta, mă sinucid.

După multe discuții, am acceptat să fac această necuviință.

Prietenii au aranjat modul cum să procedez.

Într-o sară anume hotărâtă, m-am dus la el; nu era acasă și am plecat spre Copou. Ceilalți s-au împrăștiat și am rămas singur cu dânsa.

Ne-am așezat pe o bancă și am început să îngân lucruri pe care nu le credeam nici eu. Am spus că nu || cred în iubire, care mi se pare numai imaginații, că nu cred în prietenie, că nu pot iubi... A fost destul atâta, pentru ca să priceapă rostul vizitei mele și a plimbării acesteia.

– Acestea nu sunt cugetările dumitale; le-a pus la cale *el*...

I-a venit rău.

Văzând că n-am să pot scăpa de tortura lui Beldiceanu, am plecat acasă. Dar n-am scăpat, căci la 30 octombrie 1889 îmi scrie, din Iași:

Gorovei,

Sânt foarte neliniștit, neștiind nimic sigur asupra cumplitii mele nenorociri. Zici că te-a rugat să nu te ai duci până după Paști, prin urmare după Paști, iar se reînvie suferințele vieții mele... Aibi te rog milă de copiii mei, împrăștieți, cum știi, prin străini, fii sincer, căci o merit. Asigurează-mă, te rog, dacă prin scrisoarea ce i-ai trimis, ai făcut-o să piardă orice speranță de D-ta, singurul mijloc, fără de care, perd eu și speranță și viață. Te rog, nu rămâne nepăsător durerilor mele, știi bine că nu ți-am făcut nici un rău; și s-ar putea ca odată singur să te căești de chinurile mele. Te rog, ridică-mi întunerecul de pe inimă, ai și D-ta o inimă.

Cel mai nenorocit dintre prieteni,

Beldiceanu

Prin noembrie am plecat la Bârlad⁴⁸ și având nevoie de o carte, i-am scris lui Gruber, rugându-l să mi-o trimeată. La 1 decembrie sosește o carte postală:

Gruber neputându-se ocupa cu satisfacerea cererii ce-i faci, din cauza boalei mamei sale, || am căutat a-ți trimite eu cartea. Nu ți-am putut-o trimite de ieri, fiindcă de abia asară am știut, așa că n-am putut-o da la poștă decât azi, joi.

Prieten,

N. Beldiceanu

Credeam că s-a vindecat de boală, dar peste câteva zile, la 5 decembrie, îmi scrie următoarele:

⁴⁸ Starea financiară a familiei devenind și mai precară după moartea părintelui său, a trebuit să-și caute o slujbă din care să aibă un mic venit; așa a ajuns, pentru câteva luni (1889-1890), suplinitor la liceul din Bârlad.

Gorovei prietene,

Fii prieten suferinților mele. Sânt foarte amărât și foarte tulburat de nesiguranța în care se întunecă zilele mele. Îndată după scrisoarea ta, am primit o scrisoare prin care ea mă anonsa că-mi trimete niște unt și ouă; tonul scrisorii era foarte blând și împăciuitoare, așa că mă felicitam. Două săptămâni în urmă primesc o a doua scrisoare, dar asprimea acestei scrisori m-a surprins, așa că nu mai înțeleg nimic, mai ales că eu îi răspusesem cu toată blândețea și mângâerile sufletului meu. Nu știi ce-i cauza, Ț-a scris ea după scrisoarea hotărâtoare ce i-ai trimis? i-ai răspuns? întreveđe oare vreo realizare, sperează oare? Spune-mi te rog ce gândești, oare dragostea ei pentru tine crezi că mai are leac sau nu?... eu nu mai pot pricepe nimic și sânt nebun de durere, răspunde-mi te rog ce crezi, dar te rog nu mă iconomisi, spune-mi curat chiar și ce mi-ar fi defavorabil, căci nesiguranța e mai grozavă și mă topește; dovedește-mi cum ai zis că-mi ești prieten și cum am || și început a crede.

Al tău prieten ce te imploră,

N. Beldiceanu

P.S. De-ți va scrie, păzește tăcere, nu-i răspunde.

El pomenește mereu de o corespondență între mine și nevasta lui. Îi spusese, lui Beldiceanu, că am scris cucoanei Aglaei, dar nu era adevărat, voiam numai să-l liniștesc, și nici nu am cunoscut cum scria dânsa.

A doua zi, 7 decembre, îmi scrie din nou:

Iubite Gorovei,

Am primit ieri telegrama ta de felicitare⁴⁹; mi-a cauzat o mare mulțămire, căci mi-a dat încrederea prieteșugului tău. Zici ca să fiu liniștit, dar am început a perde răbdarea; simt că slăbesc pe fiecă zi.

Tu care știi intim durerile mele, crezi în vreo întoarcere favorabilă mie; oare mai are leac dragostea ei pentru tine? Nu mă cruța, spune-mi intima ta părere, chiar de mi-ar fi ea zdrobitoare... Gorovei, fie-ți milă de mine, de viitorul copiilor...

Scrie-mi când mai vii prin Iași, aș dori să te văd.

Prietin în tine încrezător,

N. Beldiceanu

P.S. Te rog, evitează orice corespondență, dacă ai fi provocat; evitează la orice ocazie de a o vedea; ce vrei, sânt foarte ridicul cu stăruințele mele, ce să fac?

|| Nevastă-sa îl părăsise, era la părinții ei, la Rădășani, iar eu tocmai la Bârlad, și el îmi cerea să „evitez la orice ocazie de a o vedea”!

⁴⁹ Pentru ziua numelui (Sf. Nicolae).

Enervat, i-am scris cam aspru. Îi spuneam că nevasta lui nu este ceea ce crede, o femeie căreia nimeni să nu-i poată rezista.

La 9 decembrie îmi scrie⁵⁰:

Iași, 9 decembrie 1889

Iubite Gorovei,

Ieri dădusem scrisoarea la poștă pentru tine, când viind acasă, găsesc scrisoarea ta. Atât ești de nervos în această scrisoare, încât nu numai de pe stil, ci și de figura literilor se cunoaște. Ești prea aspru cu mine, vorbind despre dânsa, ce vrei, femeile au lipsuri, dar când le iubim, cum putem face decât să le iertăm. Sărmana, a fost cu mine așa de crudă, încât să-mi zică fără cruțare, că: să nu-mi pară rău chiar dacă aș muri, căci am trăit destul de fericit... Ce vrei? așa vede, așa simte, așa vorbește... Poți să nu ierți când iubești?... Cine urăște (cum de pildă ea cu mine), nu vede calitățile, cine iubește, asemenea nu vede lipsuri. Spuneai astă vară lui Gruber printr-o scrisoare, că dacă ai fost silit să-mi faci mie acele declarații ce le făcuseși mai înainte Didiei și lui Stavri, ai fost silit de cineva și că îți era greu și de tine când te gândeai că trebuie să faci așa ceva. Te rog spune-mi cine ți-a cerut să-mi declari acele fapte, căci aș vroi, dragă Gorovei, să-mi cunosc înalta toată adâncimea prăpastiei în care sânt dus.

Scrie-mi te rog, și când vei veni prin || Iași, te rog nu lipsi de a mă videa.

Al tău prieten recunoscător,

N. Beldiceanu

Este vădit că în scrisoarea către Gruber vorbeam despre mărturisirea pe care *cineva*, adică Beldiceanu, m-a silit să o fac nevastei lui că n-o iubesc, iar lui Beldiceanu nici n-am avut ce mărturisire să-i fac.

I-am răspuns, și la 14 decembrie îmi scrie⁵¹:

Iași, 14 decembrie 1889

Iubite Gorovei,

Eu n-am văzut scrisoarea, ci Gruber vorbind despre tine, mi-a spus așa cum îți spun și eu: *îți era greu de tine fiind silit a-mi face mie asemenea declarații*; poți tu să ai toată dreptatea, și de ce n-ai admite ca Gruber, care n-avea scrisoarea lângă dânsul, sau prin uitare sau prin o greșită interpretare a lui, să-mi transmită și mie această părere greșită, bine înțeles fără nici o intenție din parte-i. Vezi dar bine că precum nu ești tu vinovat, care n-ai vrut să zici așa ceva, și nici ai zis, după cum nici Gruber nu-i vinovat, dacă i-a scăpat adevăratul sens a celor scrise de tine; cred că tot asemenea am și eu locul nevinovăției, lângă voi, ca cel ce n-am interpretat nimic ci ți-am reprodus numai o interpretare greșită din întâmplare

⁵⁰ Datarea scrisorii este adăugată cu creionul.

⁵¹ Idem.

de altul. Zici că ai scris lui Gruber cam următoarele: *am făcut D... niște declarații pe care nu mă îndreptățise să i le fac, și le-am făcut silit fiind de împrejurări*. Știu prea bine că ai spus lui Stavri și Didiei, și mai pe urmă chiar mie, că te iubește și că tu care ești cu totul departe de a răspunde acestui sentiment, ești dispus a face orice ar fi (bine || înțeles mai înțelepțește și mai conștiincios) pentru a scăpa din prăpastie o familie. Stavri și Didia mi-a[u] spus (și ș-o pot afirma și ei oricând), ei zic, mi-a[u] spus că a[u] găsit bine ca tu să-i vorbești, așa cum sânt lucrurile, că adică nu poți împărți sentimentul ei; și eu n-am făcut decât a primi aceea ce conveniseți între voi mai dinainte; prin urmare, dacă te rugam să faci aceasta, era că găseam că voiești a lucra și față cu mine, ceea ce conveniseși mai dinainte cu Stavri și Didia, și putea fi completare și înjosire, ca dacă nu o iubeai să-i spui adevărul, spre a nu fi mai departe în rătăcire. Ne-ai spus tu singur nouă că te iubește, ce puteai dar să faci ca om de caracter? decât dacă nu o iubeai să-i spui că n-o iubești, și poți să zici că-ți era greu de tine, dacă i-ai spus un adevăr; oare era mai bine ca prin tăcere, care putea fi luată de o aderare mută, să se alimenteze mai mult un sentiment ce nu-l puteai împărți?... Ne-ai spus că te iubește; ne-ai spus că n-o iubești; la urmă i-ai spus și ei că n-o iubești și acum zici că-ți-i greu de tine de cea ce ai făcut; te căiești că i-ai spus adevărul (că n-o iubești). Învinovățește natura dacă te-a făcut om de caracter. Scuză că te mustru, dar am dreptate. De nu-i așa, lămurește-mă, scrie-mi dacă desigur vii prin Iași, sau nu.

Al tău prietin,

N. Beldiceanu

Cu siguranță, Beldiceanu visa.

N-am spus nimărui, cu atât mai puțin lui Beldiceanu, că nevastă-sa mă iubește, ceea ce n-am știut niciodată. ||

La 19 decembre primesc ultima scrisoare:

Iubite Gorovei,

M-ai scâlciat cu cerneala ta roșă spuindu-mi că ești nervos pentru că țin ca și lumea să o privească prin vâl de purpură ca mine. Ț-am răspuns și nu cu atâta răutate ca tine și cu toate acestea pari a fi supărat pe mine, nevoind a-mi răspunde. Zici că îți era greu de tine, de a fi silit să-i faci niște declarații ei care le ceream eu să i le faci; dar această acuzare nu o merit.

După cum Ț-am spus prin scrisoarea ultimă și după cum și tu-ți poți aduce aminte, aceasta era o măsură crezută bună de Stavri și Didia și la care am aderat și eu. Și în ce erai nedemn spuindu-i cele ce regreți că i le-ai spus... Dacă iubindu-te ea tu n-o puteai iubi, trebuia oare să taci, ca prin tăcere să faci a prinde speranțe de tine?... era oare mai demn atunci din parte-ți? Eu cred că nu; tocmai fiind sincer cum ai fost și scoțind-o din rătăcire, ai fost la locul tău. Ne-ai spus că te iubește și că nu poți răspunde iubirii ei, ce trebuie să faci dar, s-o amăgești? Era oare mai bine? Vezi dar că n-ai nici o dreptate a te acuza. Acuză natura dacă nu

te-a lăsat să fii complice unui sentiment ce nu-l puteai împărți. I-ai spus adevărul că n-o iubești, nu puteai fi altfel; pentru ce dar te căești și ești aspru cu mine? Sânt prea nenorocit pentru a merita astă asprime. Întinde-mi mai bine mâna și || mă rădică, dacă poți, din căderea mea.

Răspunde-mi dacă poți veni prin Iași sau nu.

Al tău prietin,

N. Beldiceanu

Nu i-am mai răspuns; voiam să încetez această corespondență care mă plictisea. Peste câteva zile m-am dus la Iași, unde l-am întâlnit în casă la C. D. Anghel⁵². A început din nou cu aceleași discuții, l-am încredințat încă o dată că tot ce-l face să sufere, precum spunea, era o închipuire și ne am despărțit.

De atunci nu l-am mai văzut⁵³.

Credeam că s-a liniștit. El, însă, nemaiprimind nici un rând de la mine, ca să poată să-și verse veninul în scrisorile lui, a întrebuițat alte mijloace, crezând că-mi va face rău.

S-a dus la Botoșani, la Vasile Stavri, tata lui Artur, și a spus că eu i-am stricat casa, că am încercat, împreună cu nevastă-sa, ca să-l otrăvesc. Mai apoi, când urma să fiu numit în magistratură, la Folticeni, pentru ca nu cumva să fiu așa de aproape de Rădășeni, unde era familia ei, s-a dus la București și a influențat pe Al. G. Bonachi⁵⁴, politician la putere, să informeze pe ministrul de justiție să nu mă numească, pentru că am o *încurcătură* care mi-ar face imposibilă situația mea, în Folticeni, și nu m-a numit.

*

Acesta a fost Neculai Beldiceanu, *omul*, pe care eu nu l-am urât, cu toate neajunsurile sufletești ce mi-a făcut, și al cărui talent l-am apreciat, întotdeauna, așa de bine.

*

⁵² C. D. Anghel (1868-1935), jurist, fratele mai mare al poetului Dimitrie Anghel (Mitif; 1872-1914); s-a îngrijit de publicarea operei fratelui său.

⁵³ La 24 mai 1892, Artur Gorovei îi scria din Fălticeni lui Eduard Gruber: „Pe Beldiceanu l-am zărit astăzi pe aici. Purta o pălărie de Panama, nouă” (Augustin Z. N. Pop, *Mărturia documentelor de la vechile tiparnițe românești la Nicolae Labiș*, Editura „Eminescu”, București, 1985, p. 142).

⁵⁴ Alexandru Grigoriadi Bonachi (1844-1893), magistrat, politician liberal (deputat și senator de Suceava), căsătorit cu Ecaterina Lupu Botez din Fălticeni, avea proprietate la Preutești, Siliștea, Vlădești; prietenia cu Beldiceanu, aparținând aceleiași generații și fiu al unor foști proprietari prin acele locuri, e de înțeles. Pe de altă parte, între tatăl lui Artur Gorovei și Bonachi, deși inițial membri ai aceluiași partid politic, relațiile fuseseră marcate de o animozitate nedisimulată – cf. Artur Gorovei, *Însemnări despre familie*, în *Archiva Moldaviae*, VII, 2015, p. 320-324. Pentru familia Bonachi: Mihai Sorin Rădulescu, *Despre familia poetului Bonachi*, în Idem, *În căutarea unor istorii uitate. Familii românești și peripluri apusene*, Editura „Vremea”, București, 2011, p. 158-164.

|| În revista literară „Lumea”, din Iași, anul I, n° 1-3, din 1, 8 și 15 octombrie 1899, este publicat un poem, intitulat *Fragment. Versuri inedite*, cu următoarea notă: „Poemul mult regretatului *Beldiceanu* e fără titlu și l-am păstrat întocmai așa, chiar și ortografia; locurile libere sunt și în manuscris”, iar pe coperta numărului 2, găsim următoarele: „*Mulțămim călduros D^l C. Beldiceanu, fiul mult regretatului poet, pentru bunăvoința ce a avut de a ni pune la dispoziție prea frumoasele versuri, pe care le publicăm succesiv în «Lumea»*”.

În toate cele trei numere, poemul acesta este semnat: „† *N. Beldiceanu*”.

În notiță s-a strecurat o greșeală: pe fiul lui *N. Beldiceanu* îl chema tot *Neculai*, ca și pe tatăl său, și iscălea *N. N. Beldiceanu*, precum și sunt semnate toate lucrările tipărite de el.

În acest poem este vorba de un *Loghin*, care are o soție *Zoralia*, pe care tânărul *Doria* vrea s-o scoată din minți, ca să facă din ea amanta lui, cu toate că n-o iubește.

Loghin este *Neculai Beldiceanu*, *Zoralia* este soția sa, iar *Doria* sunt eu.

Poemul are cuprinderea următoare: ||

*Pe prichiciul de fereastă, dusă-n lumile oftării,
Zoralia stă ș-o-mbată răcoreala dulce-a sării,
Gându-i încâlcit se duce, încotro? nici ea nu știe...
Dintru-ntăi nedeslușite, fără șir încep să vie
Amintiri – icoane șterse, clipe moarte în zădar...
De iubire-n astă viață n-a-nsemnat un rând măcar...
L-a luat pe *Loghin* doară ca să fie măritată,
Nu-l urăște, dar desigur nu i-a fost drag niciodată.
Nimeni însă pân-acuma n-a trezit din nepăsare
Inima-i, ce arde-n taină patimă mistuitoare;
Dar de-o vreme ce visează, nici ea singură nu știe,
Pe unde nici n-a fost vrodată ar dori acum să fie...
Fără vrere gându-i zboară înspre țarmuri fără nume.
A-ndrăgît singurătatea, ca-n mormânt trăiește-n lume...
Și se tulbură, aprinsă-i, sie-și dorul vra să-și zică.
Peste sânul ei molatic, ce pripit se tot ridică,
Lasă capul să se plece, cugetările-și culege,
Și rămâne tristă-n lumea ce n-o poate înțelege.
Vrea să afle floarea blândă a iubirii, ne-ntâlnită
Pân-acum, dar care-n inimi simfitoare-i răsădită,
Și nelămurite gânduri de noroc îi ies în cale,
De-o îndeamnă să rămâie cufundată-n dulce jale.
Larma liniștit-a sării nu-i mai place s-o asculte
Ca-n trecut, când orice frunză îi spunea atât de multe,*

Când cu pleoapele lăsate și cu fruntea prinsă-n mână
 Orice undă sunătoare asculta cum o îngână.
 Și când noaptea stă întinsă în crivat, în pânză fină,
 Simte arșița în suflet, ard obrajii, mai suspină,
 Și ades îi frige gura un sărut – închipuire
 Răsărită din urzeala unui vis, – vro nălucire;
 Își ascunde fața-n perne; plânge chiar și nu-și dă samă
 De ce plânge; fierbe-n vine sângele; un glas o cheamă
 Și-i grăiește dulce, dulce; o alintă, legănată
 De visări adoarme-n ziuă; mai tresare speriată
 De-o părere năzărită dintr-o lume de poveste,
 Și când Loghin vine-ncetul de-o sărută fără veste,
 Piere visul, se trezește și silit la dânsul cată:
 Ce bătrân, ce slut îi pare, fața lui e prea uscată,
 Loghin nu-i nici vechi de zile, nici urât, dar nu-l iubește...

Doria cât e de tânăr, ce duios la ea privește!
 Și mai ieri, la Nicolina, l-a-ntâlmit; vorbit-au multe...
 S-a făcut că nu-l privește, dar i-i drag ca să-l asculte... ||
 E frumos la-nfățișare și e blând, să-l pui la rană,
 Și ce bine-ntoarce vorba; e șiret ca o vadană;
 Și tot fuge ea de dânsul, dar îi place ca să-l vadă.
 Nu mai vra să-i iasă-n cale. Nu se teme c-o să cadă;
 Nu-și înșală ea bărbatul; dar la ce cumva să deie
 Un prilej de vorbă lumii? Mințile n-are să-i ieie;
 Sigur-i de dânsa, știe cum e dat a fi nevasta.

La prietena-i de-acolo, îl găsești pe vremea asta...
 Se va duce să-l zărească? Nu; nu vra. De ce? «Oricine
 «Dac-ar fi în locu-mi, poate că ar face ca și mine».
 Își tot spune abătută: «Și cu toate astea, oare
 «Rău aș face dacă astăzi l-aș vedea? Nu; mie-mi pare
 «Că n-aș face rău la nime. Să-l iubesc eu? Niciodată!
 «Vreu în viață-mi totdeauna să am fruntea nepătată.
 «Ce fac, nu știu; ceva tainic mă tot mână înspre dânsul.
 «Dară mintea-mi sfarmă dorul pân' mă podidește plânsul.
 «Ce să fac, ce să fac oare? Mi se tulbură gândirea».

A rămas cu ochii-n lacrimi și ferbinte i-i privirea.
 Vine-n mijlocul odăii și stă dreaptă, nemișcată.

Ce perdută-i cătătura; buza-i tremură; deodată,
 Își arunc-un șal pe umeri; e nervoasă, trist suspină,
 Se mai uită în oglindă, ne-nțelese vorbe-ngână,
 Și, trântind puternic ușa, cu un pas mărunț se-ndreaptă
 Colo, unde-n pragul casei, fericirea o așteaptă.

II

Lângă foc, pe-un scaun, Doria cufundat în gânduri șede.
 Ce frumoasă-i Zoralia! Înainte-i parc-o vede;
 Din jăratecul din sobă, doi ochi mari îi ard privirea.
 Dulce-ar fi să fie-acuma chiar aevea nălucirea...
 De-ar vedea-o lângă dânsul, ei s-ar pierde stând alături;
 N-ar lasa măcar o clipă ochii ei să cate-n lături –
 Ci-n privirea lui aprinsă i-ar întoarce să se scalde,
 Fericirea să-i zimbească prin perdea de lacrimi calde;
 Și uitând în lume totul, de atât noroc robită,
 Înceștând cu brațe goale gâtul lui, incremenită ||
 Să rămâie lângă dânsul și să ardă-o sărutare,
 Într-o strângere la sânu-i, ca să vree s-o omoare,
 Și obrazii ei în flăcări să-i lipească de obrazu-i;
 Alintându-l pătimașă el să uite-n tot năcazu-i,
 S-o cuprindă-ncet de mijloc; ea topită-n dulce lene
 Fără șir să-ngâne vorbe, să-l privească pe sub gene
 Și-amândoi să se deștepte, îmboldiți de-aceleași doruri,
 Duși așa fără de veste într-un rai de dulci fioruri.
 «Numai pentru-o sărutare ce mi-ar stânge-o clipă focul,
 «Loghin nici n-are să știe; trebuie să-mi cerc norocul...
 «Mâne sară, întâlnind-o, că mi-i dragă îi voi spune».
 Nemișcat rămâne-acolo; pe urzit visări se pune.
 De i-ar răsări'nainte, cum s-ar pierde-n ochii săi!
 Nebunit, frumosu-i umăr l-ar avea drept căpătăi;
 S-ar cutremura de patemi și i-ar spune-ncet cuvinte
 Care i-ar aprinde gândul. – «Trebuie s-o scot din minte»,
 Își tot spune; «nu se poate ca s-o las de-a pururi pradă
 «Altei guri și altor brațe. Vrau la pieptul meu să cadă.
 «Loghin o iubeste, sigur, ș-a iubi-o viața-ntreagă,
 «Dar de dânsul nici nu-mi pasă. Deși mie nu mi-i dragă,
 «Totuși dor nebun mă prinde de-a o ști că este-a mea».

III

Cânt vioarele și sala sclipitoare-i de lumină,
 Valurile-armonioase împingându-se, suspină,

Și-ncordări de dulce jale chinuite trec pe strună,
 Năvălind cu neastâmpăr desnădăjduită sună
 Și-ntr-un freamăt de mătăsurei și-ntr-o larmă de cuvinte
 Mor apoi ca durerosul picurat de lacrimi sfinte,
 Toată sala-i în mișcare... simțurile-s încordate,
 Și-n ciocnirile de patemi ne-nfrânat inima bate,
 Poftele deslănțuite prin lipiri de sân și brață,
 Ard în ochi sticloși în care e trezit-o altă viață.
 Brațe goale și rotunde, sinuri mici și desgolite,
 Mlădierile Bacantei cu aprindere-s privite, ||
 Tinerii sucind musteața se rotesc cu-nflăcărare,
 Și-acolo sbucnește focul unde este zestrea mare;
 Iar pe tinere neveste, o atingere de mână
 Furnicându-le tot trupul, pe-a căderii drum le mână.
 Și pe când hursuz bărbatul își dă starea pe o carte,
 Dincolo femeia, cinstea și iubirea lui se-mparte...
 Zoralia toarce visuri și se uită la mulțime...
 Ochii ei sânt plini de lacrimi; când el nu-i, parcă nu-i nime.
 Urmărind vre o păreche ce în danț alături zboară,
 O cuprinde-o dulce lene și-ar dori cu el să moară
 Pept la pept în legănarea unui vals fără sfârșit.
 Parcă-i dusă-n nori de basme așa mut-a înlemnit.
 Nu mai știe pe ce lume-i, nici n-aude plâns de strună,
 Ci uitată-n gânduri, visul tinereții și-l adună.
 Ea-și clădește idealul închegat de mult în minte
 Și pe dânsul om-luceafăr iar începe să-l alinte
 Parc-ar fi același...

Doria în mulțime cum răsare

Ea îl vede, ca de ceară-i, se-nroșește și tresare.
 El cu zimbetul la gură, liniștit spre ea se-ndreaptă;
 Nu mai vede înainte-i și pe jeț rămâne dreaptă.
 Sângele-n obraz se urcă, inima pripită bate,
 Doria vine-ncet, în suflet cu privirea o străbate,
 Se așază lângă dânsa... Zoralia-ngălbinește
 Și o frică o cuprinde; el în taină-i glăsuiește:

Ci nu te mai uita în lături,
 Nici nu gândi că o s-ajungi
 De lângă tine să mă-nlături,
 Prin nepăsare să m-alungi.

*Când tot același gând ne leagă,
Ascult-a inimii poveți,
Că-s prea stingher și prea-mi ești dragă,
Și prea sântem de tot răzleți.*

*Pe Loghin lasă-l în uitare,
Iubirii nu te-mpotrivi...
Cu mine tu în sărutare
Nu știi ce mult te-ai potrivi. ||*

*Pentru o patimă nătângă,
Ce-nouerează anii tăi,
Nu face cugetu-mi să plângă,
Norocul dragostei de-ntăi.*

*Ci-mi îndulcește viața-ntreagă
Cu raza blândeii tinereți,
Că-s prea stingher și prea-mi ești dragă,
Și prea sântem de tot răzleți.*

*Doria îi tot îngână vorbe dulci. Ea aiurită
În neștire trist se uită și-i cu mintea rătăcită.
Spune vorbe ne-nțelese, îngrozită spre el cată,
Tâmpile-și cuprinde-n palme ș-apoi fuge tulburată.
El în urmă-i o privește și își zice cu mândrie:
«Împlinit în parte-i visul, tot a mea are să fie».*

*

Acest poem nu este opera lui Neculai Beldiceanu; autorul lui este poetul *Artur Stavri*.

Factura versurilor nu se aseamănă cu versurile lui Beldiceanu; dar, afară de aceasta, eu aduc o dovadă scrisă, încă din anul 1890, la mai puțin de trei luni de la data apariției⁵⁵ poemului în revista „Lumea”.

Încă pe atunci țineam *Jurnalul* meu, în care-mi notam impresiile și întâmplările zilnice. Iată ce găsesc, scris de mine, în acest *Jurnal*:

3 ianuar 1890

Cu trenul de sară am plecat la Iași, ca să trec un examen.

⁵⁵ Eroare de cronologie: poemul a fost tipărit în 1899!

4 ianuar. – Iași

De dimineață, după ce am trecut pe la Universitate, să văd dacă sunt pus la examen, m-am dus la || Gruber. Știam că stă în strada Română 32. La N° 30 am văzut, în ușă, cartea lui Grig. Am bătut și s-a ivit Didia Sevastos. Gruber era la școală. Pe un pat dormea Artur Stavri. Era în Iași de câțva timp. A venit și Didiuca în odaie, și drăgostindu-se cu Stavri, mi-a spus câte ceva din ale lui Beldiceanu. Așa, într-o zi a luat-o la el ca să-i arăte răspunsurile mele la scrisorile lui. Pe dânsa o plictisea atâtea ceasuri același[i] și iar același[i] lucru și, somnoroasă precum e, cât pe ce să adoarmă. El s-a înfuriat: cum se poate să fie așa de nepăsătoare la suferințele lui. Apoi i-a cerut să facă ea o scrisoare către nevasta lui, prin care să vorbească despre mine cât se va putea mai rău. Ea a făcut-o. Lui nu i-a plăcut și Didiuca a făcut, din nou, o alta, după voința lui, dictată de el însuși. A pus-o Beldiceanu la poștă, dar ... după cum spune Didiuca, scrisoarea s-a pierdut pe drum.

Stavri mi-a spus alta. În poemu-i *Zoralia*, în care figurez și eu sub numele de „Doria”, și care nu-i decât întâmplarea aceasta în care, fără să fie în realitate așa, joc un rol atât de important, Stavri pusese pe Loghin (Beldiceanu) să se împuște, iar pe mine mă zugrăvea așa precum sunt și am fost în această afacere. Beldiceanu a început a face scene și a amenința pe Stavri că se împușcă, dacă nu va schimba planul poemului și să facă din mine un monstru de corupător, ceea ce Stavri a și făcut.

Beldiceanu nu s-a oprit până aici. A căutat să strice prietenia dintre mine, Gruber, Stavri și Didia și a spus fiecăruia câte ceva despre mine, că aș fi spus cutare și cutare lucru. ||

Din aceste arătate, se vede că iscălitura lui Beldiceanu, sub acest poem, a fost pusă din eroare și că adevăratul autor al poemului este Artur Stavri.

Artur Gorovei

ARTHUR GOROVEI, NICOLAS BELDICEANU. L'ARTISTE ET L'HOMME.

UN MANUSCRIT INEDIT

(Résumé)

En 1941, le professeur Ion Simionescu (1873-1944), président de l'Académie Roumaine, demanda à son ami et cousin (par alliance) Arthur Gorovei (1864-1951) d'écrire, pour la collection „Cunoștințe folositoare” (Connaissances utiles), qu'il dirigeait lui-même aux Éditions „Cartea Românească”, la biographie d'une personnalité roumaine assez mal connue. Le folkloriste choisit de présenter la vie et l'œuvre de Nicolas Beldiceanu (1844-1896), poète et archéologue, dont l'activité littéraire et historique, à l'époque, semblait dans l'oubli. Deux décennies auparavant, il avait déjà évoqué cette personnalité de la vie

intellectuelle de Jassy, dont il fréquenta le cénacle littéraire, le seconda dans certaines de ses campagnes archéologiques (pour dépister et copier des inscriptions médiévales), et avec lequel il noua une amitié qui finit mal. Dans l'article de 1922 – qu'il a reproduit dans son volume „Alte vremuri. Amintiri literare” („Autres temps. Souvenirs littéraires”), imprimé en 1930 – Gorovei n'avait pas indiqué les causes de cette rupture. Il va les dévoiler dans le texte écrit en 1941: la jalousie malade de Beldiceanu avait empoisonné cette belle amitié. Dans cette nouvelle évocation de son ancien ami, Gorovei a reproduit les lettres qu'il avait reçues de la part de Beldiceanu et, en même temps, il a saisi l'occasion pour corriger (à tort ou à raison) une paternité littéraire.

Ce manuscrit eut un destin assez étrange. Envoyé en juillet-août 1941 au professeur Simionescu, celui-ci le trouva inacceptable pour la collection „Cunoștințe folositoare” à cause de ses dimensions et proposa à l'auteur de le publier dans les „Mémoires de la Section Littéraire de l'Académie Roumaine”. Mais les membres de la Section ont tergiversé la prise d'une décision sous un prétexte qui semble aussi mystérieux que ridicule. Après cinq années de „séjour” bucarestoises, le manuscrit fut restitué à l'auteur sans aucune explication (1946) et resta parmi les papiers de ses archives. En 1970, il fut acheté pour la Bibliothèque de l'Académie Roumaine et ... oublié parmi ses vastes collections. Il voit le jour grâce à l'amabilité du directeur de cette bibliothèque, le professeur Nicolas Noica, membre de l'Académie, et de M-me Gabriela Dumitrescu, qui dirige le Service des Manuscrits et Livres Rares de ladite bibliothèque; à tous les deux, l'auteur de ces lignes exprime toute sa gratitude.

LISTE DES ILLUSTRATIONS :

- Fig. 1. La première page du manuscrit.
- Fig. 2. La page 23, coupée et rallongée.
- Fig. 3. La page 24, avec le numéro changé.
- Fig. 4. La page 33, coupée et collée.
- Fig. 5. La page 37, coupée et collée.

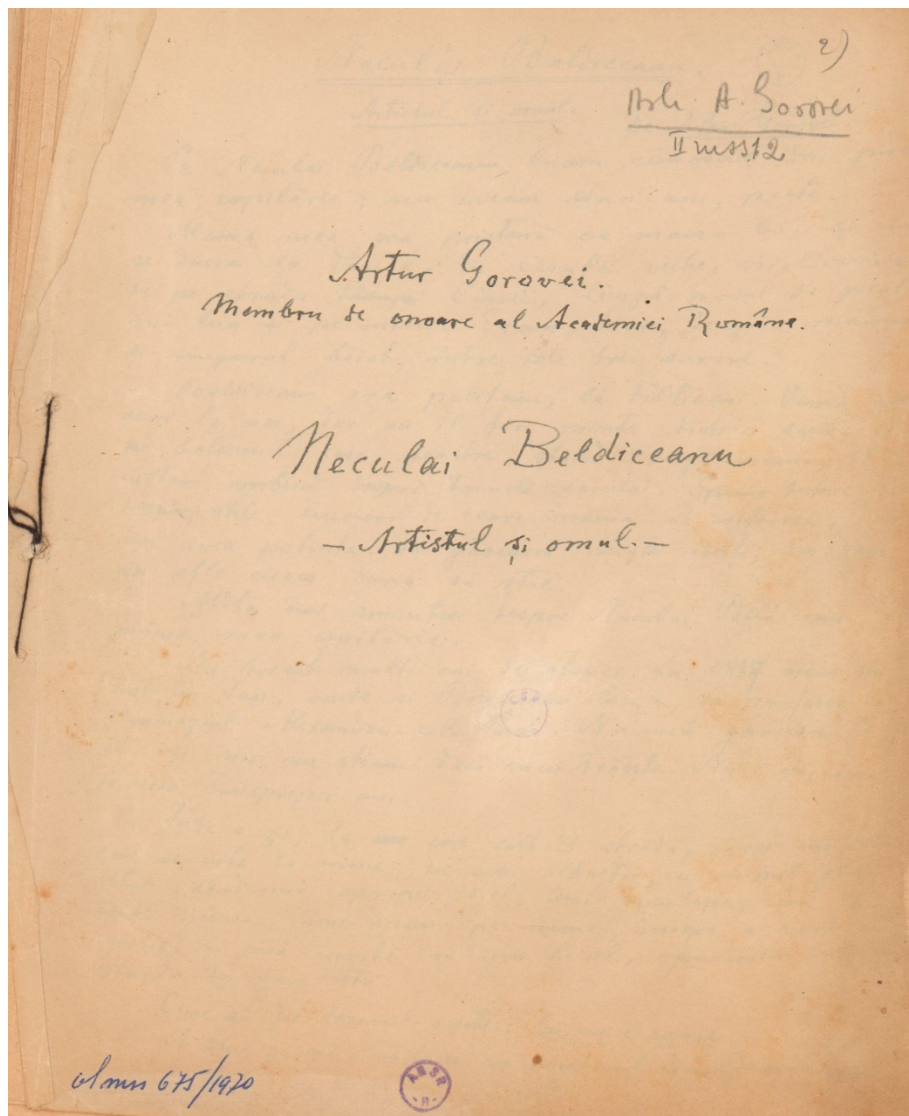

Fig. 1. Prima pagină a manuscrisului

studii.

Am luat din nou contact cu Delticcanu, am fost
le cercul nostru literar; a venit apoi vacanța Paștilor,
pe care am petrecut-o acasă, și abia la mijlocul lui
mai m' am interesat iar la Tasi, când am aflat, cu
multă surprindere, că lui Delticcanu i-a intrat în
cap că eu îi iubesc nevasta, și că între noi sunt re-
lațiuni foarte strânse.

~~O sejursem abia se cățera omii, în casa de vasa
noii lui, și el era îndrăgii de nevasta sa și
insula~~

'Subito și Arthur Stauri mi spune că Delticcanu a
făcut o satiră intitulată "Prietenii", în care mă
zăgrăvesc "cu fața galbenă, cu ochi chioțazurii", și
în care își învinuște pe soție, spunând că eu îl să-
rut pe tîrșul și cu buzele calde de sărutările iubitei
lui?'

Paste cățera zile aflu despre o scenă teribilă ce a
făcut nevasta lui: a căzut în genunchi înaintea ei, i-a
sărutat mâinile și picioarele, ca să nu-l lese; i-a să-
gătit că va face tot ce va zice ea... Și toate acestea
supră, cu cățera suri mai înainte, o izbise cu furie
în piept.

Văzându-l în ce stare se afla, am găsit se învinuși
să nu mă mai bec pela el. Peste una cățera zile

mă promisiu că el mi cart. A venit să mi se pînăie de
nevastă sa mă iubeste, și mă roagă să-i dau liniște.

Am rămas surprins de asemenea veste. O amosteam, pe
nevastă-aa, se atîta vreme, și ea să simt legată și să
flectate în altă parte, și micșoată, prin nimic, nu se
manifestare dragostea de care era el așa de sigur.

— Ce urai să fac?, la am întrebat.

— Să-i opui că n'o iubesci.

Mă a' a nărul așa se nerisicată propunerea aceea. Și
și post să-i insult nevasta.

— Dacă nu faci asta, mă timci.

după multe discuții, am acceptat să fac această necu-
vîntă.

Prietenii au aranjat totul cum să procedeze.

Subito că să am amume hotărîto, nu am fus la el; eu era
acasă, și am plecat spre Copou. Călăși n' au sămprăstiat
și am rămas singur cu tîrșta.

Am am azeat pe o bancă, și am început să mă gând
la curi pe care nu le creteam nici ea. Am spus că nu

Fig. 2. Pagina 23, tăiată și innădită

evit în iubire, care mi se pare numai imaginație, ²⁴
 că nu evit în prietenie, că nu pot iubi... și pot destul
 afășa, pentru că să poricari vortul vizitei mele și a
 plimbării acasă.

— Așteia nu sunt cupetările dumitale; lena a gus la cale
 și...

Î-a venit rău.

Văzând că n'am să pot scăpa de portura lui Belbicam,
 am plecat acasă. Dar n'am scăpat, căci la 20 septembrie 1889
 îmi scrie, din Iași:

Gorovei,

Sănt foarte neliniștit, neștiind nimic sigur
 asupra cumplitei mele nenorociri. Zici că te-a
 rugat să nu te mai duci până după Paști, prin
 armare după Paști, dar se vede că superiorile
 vreau rău... Ți scriu te rog milă de corpul meu,
 neapărat, cum știu, prin străin și sincer,
 căci o merit. Așigură-mă te rog, faci
 prin scrisoarea ce î-ai trimis, ai făcut-o să
 pierdă orice speranță de d-tă, singurul mij-
 loc, fără te care, pe care eu și speranță și
 viață. Te rog, nu rămâne neapărat durabil
 meu, știu bine, că nu tu am făcut nimic
 rău și ar putea ca odăb și gus să te căști
 te chinurile mele. Te rog, rădăc-mi întune-
 ricul te pe inimă, ai și d-tă o inimă.

Cel mai nenorocit dintre prieteni.

N. Belbicam.

Prin Noiembrie am plecat la Bârlad, și având nevoie de
 o carte, î-am scris lui Gruber, rugându-l să mi-o tri-
 mitească. La 1 Decembrie vinește o carte postată:

Gruber neputându-se ocupa cu satisfacerea
 cererii ce î faci, în cauza bolii mamei sale,

Fig. 3. Pagina 24, cu numărul schimbat

33

Pe prichinial te fercești, tuă'm lumile ofțerei,
 Zoravia stă p' o mână răcoarea dulce a sărei,
 Gându-i moale și dulce, mestră? nici și nu știe...
 Pentru'n tîi născușite, fără și'n încep să vie

Amintiri - icoane șorse, clipe moarte în zădar...
 de iubire'n astă viață n' a născușit un rînd micar...
 d-a luat pe Loghin doară ca să fie măritată,
 Nu-l unște, dar de sigur nu i-a fost drag nicotată.
 Nimic nu iură pînă acuma n' a trecut din neapăsare
 Inimăți, ce arde'n haină patimă mistuțoare;
 dar de-o vreme ce visează, nior ea singură nu știe,
 De unde nici n' a fost v'o dată, ar dori acum să fie...
 Fără vire gîndu-i zbură în spate hărmuri fără nume
 Atrăgînd singurătatea, ca'n mormînd tîrîște'n lume...
 și se tulbură, aprinsă-i, șie și' totul era și-și zică.
 Peste rîmul și molatoc, ce prîpîr se tot rîdică,
 Leasă capul să se plece, ugetările și culoge,
 și rămîne tristă'n lumea ce n' o poate înfrînge.
 Orea să afle floarea blîndă a iubirii, n' a născușit
 Pînă acum, dar care'n inimă simțitoare-i răstăit,
 și nelămurite gînduri de moroc îi des în cale,
 de-o îndeamnă să rămîde înfundată'n dulce jale.
 Larma brîstibil' a sărei nu-l mai place s' o asculte
 Ca'n trecut, cînd orice frînză îi spunea atît de multe,
 Cînd cu pleoapele lăstate și cu frîntura prînsă'n mîmă
 Urca mîdă simțitoare arulăta cum o îngheț.

și cînd noaptea stă înțînă în crivat, în pînză fină,
 Simte arșita în suflet, arde obrăși, mai suspînat,
 și atea și frige zura nu s'arut - închipuire
 Păcătoasă din urzeala amui vis, - v'o născușie;
 și ascunde fața în parve, plînge chiar și nu-și tî somă
 Dece plînge și ferbe'n vine strășele; un glas o cheamă
 și-i grăște dulce, dulce; o alintă și legănată
 de vînturi absarce'n ziuă; mai tresare speriată
 de o parve mîzărîșă tîntă'o lume de prouste,
 și cînd dăghin vine'ncetul de-o sîrută fără veste,
 Piepe visul și se trezește și silit la dîmrușul căpă;
 Ce bîstîn, ce slub și pare, fața lui e prea ascuțată,
 Loghin nu-i nici vecin te zile, nici unăt, dar nu-l
 iubate...

Doria că e de tîmăr, ce duios lo ea privesște!
 și mai ieri, la Nicolina, l' a născușit și vorbit-au multe...
 și a făcut că nu-l pricope, dar îi-i drag ca să-l asculte...

Fig. 4. Pagina 33, tăiată și lipită

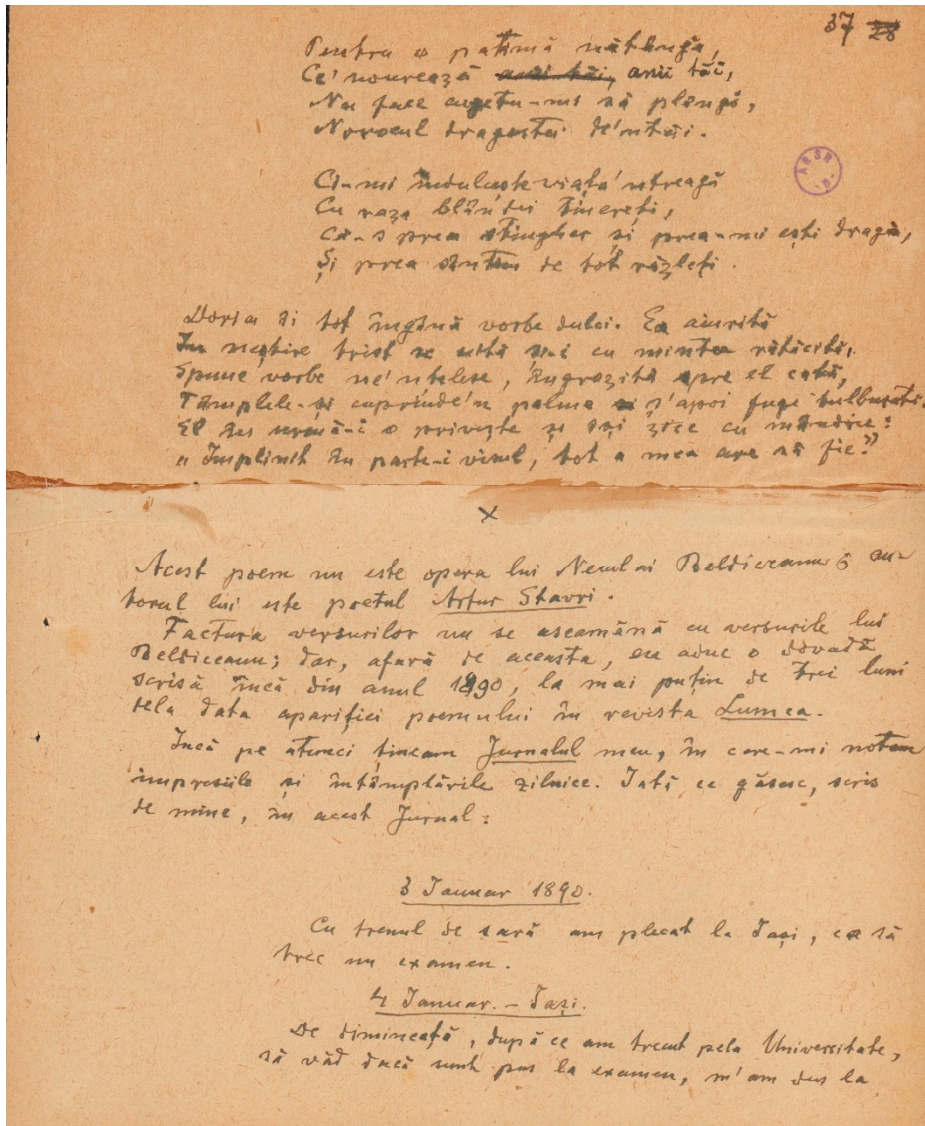

Fig. 5. Pagina 37, tăiată și lipită